

วิเคราะห์สังคมไทยและสังคมโลก

วิเคราะห์สังคมไทยและสังคมโลก

จัดทำโดย

โครงการพัฒนาภาวะการนำด้วยพุทธกระบวนทัศน์

มูลนิธิเสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป

๒๕๖๒

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

สารบัญ

ภาคประชาสังคมในเอเชียใต้และตะวันออกเฉียงใต้	4
ภาคประชาสังคมในเอเชียตะวันออก	1
อิสลามในสถานการณ์โลกปัจจุบัน	3
วิเคราะห์ทุนนิยม สังคมนิยม และสังคมนิยมประชาธิปไตย	6
เสรีนิยมใหม่	7
แนวคิดต่อต้านทุนนิยม	8
สังคมนิยมประชาธิปไตย(Social Democracy)	9
ขบวนการทางสังคม	10
ระบบอาหาร	12
กระบวนการฝังตัวในจิตและกายของตลาดแบบเสรีนิยมใหม่	13
เว็บและสถาบันการเว็บ	13
การจัดตั้งชุมชนสู่การเคลื่อนไหวทางสังคม	17
แนวคิดทางเลือก	21
ทัศนะแนวพุทธของสุลักษณ์ ศิวรักษ์	23
ทัศนะแนวขงจื้อใหม่ โดย ตู เว่ยหมิง (Tu Wei-ming)	24
แนวคิดแบบคานธีแนวใหม่ (Neo-Gandhian)	25
ความสุขมวลรวมประชาชาติ	26

ภาคประชาสังคมในเอเชียใต้และตะวันออกเฉียงใต้

อินเดีย

การต่อสู้ของอินเดียเริ่มมาตั้งแต่ขบวนการเคลื่อนไหวของคานธีที่ต่อสู้ จนได้อิสระภาพจากอังกฤษ หลังจากนั้นในทศวรรษที่ ๑๙๗๐ ขบวนการภาคประชาสังคมจึงเกิดขึ้นเพื่อเคลื่อนไหวเรื่องการเมือง วรรณะ เพศสภาพ สิ่งแวดล้อม สิทธิพลเมือง ฯลฯ กรณีที่ประสบความสำเร็จอย่างมากคือ การต่อต้านปัญหาคอร์รัปชัน ที่นำโดย อันนา ฮาซาระ (Anna Hazare) นักเคลื่อนไหวสายคานธี อันนาอดอาหารประท้วงจนกดดันให้ รัฐบาลอินเดียยอมปรับปรุงร่างกฎหมายปราบปรามปัญหาคอร์รัปชันให้เข้มข้นขึ้นใน พ.ศ. ๒๕๕๔ การต่อสู้ เต็บโตเป็นขบวนการภาคประชาสังคม ทำให้ปัญหาคอร์รัปชันได้รับความสนใจทั้งที่ก่อนหน้านี้คนอินเดียไม่เคย กล่าวถึงเลย อย่างไรก็ตาม ความท้าทายของภาคประชาสังคมยังมีอีกมาก ปัญหาคอร์รัปชันยังคงอยู่ ความ เหลื่อมล้ำระหว่างคนรวยกับคนจนมากขึ้นเรื่อยๆ แม้เศรษฐกิจเติบโตอย่างรวดเร็ว แต่จำนวนชาวนาไร้ที่ดิน และคนว่างงานกลับเพิ่มมากขึ้น

สิงคโปร์

คือประเทศที่ยังอยู่ในระบอบอำนาจนิยมแม้จะประสบความสำเร็จในด้านเศรษฐกิจ รัฐเข้มงวดมาก และอำนาจครอบงำประเทศยังอยู่ในมือชนชั้นนำ ขบวนการภาคประชาสังคมยังไม่เข้มแข็งนัก

มาเลเซีย

เป็นอีกประเทศหนึ่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีปัญหาคอร์รัปชัน ชัดแย้งทางเชื้อชาติ เพราะคนในประเทศมีทั้งคนมาเลย์ จีน และอินเดีย เศรษฐกิจส่วนใหญ่อยู่ในมือคนจีน แต่อำนาจทางการเมืองอยู่ในมือ ชนชั้นนำที่มีเชื้อสายมาเลย์ รัฐค่อนข้างจำกัดบทบาทของภาคประชาสังคม

ฟิลิปปินส์

ยังอยู่ใต้ระบอบอำนาจนิยมเช่นกัน แต่ขบวนการประชาชนเข้มแข็ง สหภาพแรงงาน กลุ่มชาวนา นักศึกษา และโบสถ์ต่างๆ รวมมือกันต่อสู้จนสามารถโค่นล้มอดีตประธานาธิบดีเฟอร์ดินานด์ มาร์กอส ได้ สำเร็จ

ลาว

แม้ลาวปกครองด้วยระบอบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์แบบรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง (ลาวเรียกว่าเป็นระบอบประชาธิปไตยประชาชน) แต่ในอดีตรัฐอยู่ในเขตเมืองอยู่ห่างจากประชาชนที่อยู่ในชนบทมาก บวกกับยังไม่มีเครื่องมือสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ อำนาจรัฐจึงยังไม่ครอบงำไปถึงท้องถิ่น หมู่บ้านต่างๆ ปกครองตนเองได้อย่างอิสระ

ภาคประชาสังคมในลาวเน้นที่การทำงานเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมการศึกษา ไม่ได้ท้าทายรัฐบาล จนกระทั่งโลกาภิวัตน์เข้ามาและลาวตัดสินใจเดินตามรูปแบบทุนนิยมที่ควบคุมโดยรัฐของจีน ลาวเริ่มหารายได้โดยขายทรัพยากรธรรมชาติ อุตสาหกรรมแปรรูปผลผลิตการเกษตร และสัมปทานที่ดิน จากนั้นการส่งเสริมพลังชุมชนก็เริ่มเป็นปัญหาในสายตาชนชั้นนำของประเทศ งานเวทีภาคประชาชนเอเชีย-ยุโรป (Asia-Europe People's Forum – APF) ที่กรุงเวียงจันทน์ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๕ องค์กรภาคประชาสังคมจากหลากหลายประเทศได้รวมพูดคุยถึงปัญหาทรัพยากรสิ่งแวดล้อมและปัญหาการยึดแย้งที่ดิน หลังการประชุมครั้งนั้น สมบัติ สมพร ผู้ทำงานด้านการศึกษาและภาคประชาสังคมในลาวถูกลักพาตัวและยังไม่พบตัวจนถึงทุกวันนี้ นั่นเองคือจุดที่ทำให้ขบวนการภาคประชาสังคมในลาวหยุดนิ่ง ไม่มีใครกล้าเคลื่อนไหวในประเด็นที่ขัดแย้งกับรัฐ นักกิจกรรมทางสังคมหันไปทำงานกับกลุ่มเอ็นจีโอต่างชาติและทำงานบริการสังคมเป็นหลัก ปัญหาคอร์รัปชันยังรุนแรง ช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนยังกว้างมาก นอกจากนี้ ยังมีปัญหาที่มาจากอิทธิพลของจีน เมื่อจีนมีนโยบายส่งเสริมให้ครอบครัวมีบุตรคนเดียวและครอบครัวมักเลือกมีลูกชายจนปัญหาความไม่สมดุลของจำนวนประชากร เพศชายมีมากกว่าเพศหญิง คนจีนจึงหาผู้หญิงลาวไปแต่งงานด้วย

เมียนมาร์

เมียนมาร์กำลังอยู่ในช่วงเปลี่ยนผ่านไปสู่ความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้นแต่ความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ที่เรื้อรังมาตั้งแต่ ๕๐-๖๐ ที่แล้วยังคงรุนแรงอยู่ กองทัพอ้างเรื่องชาวโรฮิงญาเพื่อเป็นเหตุให้มีอำนาจเหนือพรรคสันนิบาตแห่งชาติเพื่อประชาธิปไตย (National League for Democracy หรือ NLD) ที่เป็นพรรครัฐบาล สร้างความชอบธรรมแก่บทบาทและอำนาจของทหาร ใช้อุดมการณ์ “ชาตินิยม” เป็นเครื่องมือสร้างการสนับสนุนจากประชาชน รวมถึงผ่านกฎหมายคุ้มครองเชื้อชาติและศาสนา นอกจากนี้ ยังปล่อยให้คณะสงฆ์กลุ่ม “มะ บะ ตะ (Ma Ba Tha) และขบวนการ ๙๖๙ กลุ่มชาวพุทธชาตินิยมสุดโต่งต่อต้านและทำร้ายชาวโรฮิงญา กับชาวมุสลิมกลุ่มอื่นๆ สถานการณ์ของประเทศจึงราวกับกลับไปอยู่ในยุคขบวนการต่อต้านจักรวรรดินิยมอีกครั้ง และดูเหมือนว่าทหารคือผู้อยู่เบื้องหลังขบวนการชาตินิยมหัวรุนแรงเหล่านี้

ส่วนงานเพื่อสังคม เอ็นจีโอสากล เอ็นจีโาท้องถิ่น และขบวนการภาคประชาสังคมต่างมีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือคนในระดับรากหญ้าให้เข้าถึงความจำเป็นขั้นพื้นฐาน เสริมสร้างความเชื่อมั่น และปกป้องสิทธิต่างๆ อย่างไรก็ตาม รัฐยังนำวาทกรรมเรื่อง “การก่อการร้าย” และการปกป้องพุทธศาสนามาใช้เป็นข้ออ้างละเมิดสิทธิมนุษยชนของประชาชนอยู่เสมอ ดังนั้น งานสำคัญอีกประการในเมียนมาร์ที่จำเป็นต่อผลักดันคือ การให้การศึกษามีคุณภาพแก่ประชาชนพลเมือง เพื่อให้ตระหนักถึงความสำคัญและสาเหตุของปัญหาเหล่านี้

ภาคประชาสังคมในเอเชียตะวันออกเฉียง

ไต้หวัน

บริหารประเทศด้วยนโยบายประชานิยมมาตั้งแต่ทศวรรษที่ ๑๙๗๐ ก่อนการเลือกตั้งแต่ละครั้ง มักจะมีประเด็นเกี่ยวกับอัตลักษณ์ทางเชื้อชาติของผู้รับสมัครเลือกตั้ง เช่น เกิดที่ไต้หวันหรือเกิดที่แผ่นดินใหญ่ เห็นด้วยกับการเป็นอิสระของไต้หวันหรือต้องการให้รวมกับจีนแผ่นดินใหญ่ เป็นต้น ผู้คนมักถกกันด้วยประเด็นเหล่านี้มากกว่าประเด็นเชิงนโยบาย พรรคหลัก ๒ พรรคของประเทศ คือพรรคประชาธิปไตยก้าวหน้า (Democratic Progressive Party หรือ DPP) และพรรคชาตินิยมจีนหรือ พรรคก๊กมินตั๋ง (The nationalist Kuomintang หรือ KMT) เองก็ยังใช้วิธีการแบบประชานิยมหาเสียงเช่นกัน ภาคประชาสังคมในไต้หวันจึงมักทำงานเพื่อต่อต้านแนวคิดนี้

จีน

ไม่มีองค์กรภาคประชาสังคมมานานกว่า ๒ ทศวรรษ จนกระทั่งเปิดประเทศและปฏิรูปเศรษฐกิจ ภายใต้การนำของเติ้งเสี่ยวผิงใน พ.ศ. ๒๕๒๒ นำมาสู่การปฏิรูปทางการเมืองด้วยเพราะเติ้งเชื่อว่าโครงสร้างแบบอำนาจนิยมจะทำให้การปฏิรูปเศรษฐกิจไม่มีประสิทธิภาพ จึงกระจายอำนาจรัฐมากขึ้น ภาคประชาสังคมเกิดขึ้นมาเมื่อกลางทศวรรษที่ ๑๙๘๐ การปฏิรูปเศรษฐกิจทำให้เกิดชนชั้นกลางมากขึ้น แต่ก็ทำให้ช่องว่างระหว่างคนรวยและคนจนกว้างมากขึ้นด้วย นักศึกษาและปัญญาชนที่ไม่เห็นด้วยกับรัฐเริ่มรวมกลุ่มจนนำไปสู่การชุมนุมที่จัตุรัสเทียนอันเหมินเพื่อต่อต้านพรรคคอมมิวนิสต์ เรียกร้องประชาธิปไตย ใน พ.ศ. ๒๕๓๒ และเกิดเหตุการณ์นองเลือดขึ้น

เหตุการณ์นี้ทำให้รัฐละทิ้งแนวทางปฏิรูปการเมืองและหันกลับควบคุมประชาชนอย่างเข้มงวด ภาคประชาสังคมหยุดชะงัก เอ็นจีโอสากลหลายกลุ่มย้ายออกจากประเทศ จนกระทั่งจีนต้องการพัฒนาเศรษฐกิจไปอีกขั้น รัฐหันมาใช้ระบบเศรษฐกิจแบบตลาดและแปรรูปรัฐวิสาหกิจ ต่างประเทศเข้ามาลงทุนมากขึ้น จึงทำให้เอ็นจีโอสากลกลับมาทำงานที่จีนอีกครั้งหลัง พ.ศ. ๒๕๓๘ ขบวนการภาคประชาสังคมกลับมาฟื้นตัวอีกครั้ง แต่อยู่ภายใต้การควบคุมอย่างใกล้ชิดและมีอิสระน้อยกว่าเอ็นจีโอจากต่างประเทศ เอ็นจีโอ องค์การภาคประชาสังคมในท้องถิ่นต้องลงทะเบียนกับรัฐซึ่งมีขั้นตอนยุ่งยาก องค์การเหล่านี้ได้รับการตั้งชื่อว่า “GONGOS” (Government-Organised Non-Governmental Organisations หรือองค์การพัฒนาเอกชนที่จัดการโดยรัฐ) หลังเกิดเหตุการณ์แผ่นดินไหวครั้งรุนแรงที่เสฉวนเมื่อพ.ศ. ๒๕๕๑ เอ็นจีโอมีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือผู้ประสบภัย รัฐจึงเล็งเห็นว่าคนกลุ่มนี้สามารถช่วยงานได้ในแง่การบริการสังคมและสังคมสงเคราะห์ เอ็นจีโอท้องถิ่นจึงจดทะเบียนได้ง่ายขึ้น อย่างไรก็ตาม หลังเหตุการณ์การลุกฮือของประชาชนในอาหรับ (Arab Spring) ทำให้รัฐจีนเกิดกลัวขึ้นมาว่า ภาคประชาสังคมอาจมีพลังอำนาจมากและเอ็นจีโอที่ได้รับเงินสนับสนุนจากตะวันตกอาจรับแนวคิดมาต่อสู้อับรัฐบาล จีนจึงหันมาควบคุมโดยให้เงินสนับสนุนองค์กรสังคมสงเคราะห์และองค์กรการกุศล เพื่อจะได้ขึ้นกับรัฐและไม่ต้องรับแนวคิดมาจากตะวันตก รวมทั้งควบคุมเอ็นจีโอต่างชาติมากขึ้น

ปัจจุบัน มีแนวโน้มใหม่กำลังเกิดขึ้นในจีน นั่นคือองค์กรไม่แสวงหากำไรเปลี่ยนไปเป็นผู้ประกอบการมากขึ้น คนกลุ่มนี้ใช้แนวทางธุรกิจมาจัดการกับปัญหาสังคม ส่วนหนึ่งรับจ้างงานจากรัฐบาลมาทำ (outsource) กระแสที่เกิดขึ้นใหม่นี้เรียกว่า “กระบวนการทำให้งานเพื่อสังคมเข้าสู่ระบบตลาด” เมื่อพรรคคอมมิวนิสต์จีนอ้างในหลักสังคมนิยม ภาคประชาสังคมที่ต่อสู้อับรัฐมักอ้างอุดมการณ์ที่ตรงกันข้ามโดยปริยาย จึงเกิดคำถามตามมาว่า คนทำงานเพื่อสังคมกำลังติดกับดักและถูกหลอกใช้โดยอุดมการณ์เสรีนิยมใหม่หรือไม่

ฮ่องกง

อยู่ใต้ระบอบอำนาจนิยม รัฐควบคุมกระบวนการทางประชาธิปไตยอย่างเข้มงวด หลังอังกฤษส่งมอบฮ่องกงให้จีนเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๐ แม่จีนสัญญาว่าจะให้อิสระในด้านเศรษฐกิจและการเมือง แต่ระบบอำนาจนิยมของจีนยังคงอยู่ ฮ่องกงจึงเสมือนอยู่ใต้อาณานิคมรูปแบบใหม่ จีนครอบงำมากขึ้นเรื่อยๆ จากอำนาจนิยมกลายเป็นเผด็จการเบ็ดเสร็จนิยม (Totalitarian) กล่าวคือไม่เพียงแต่แทรกแซงกิจกรรมทางการเมืองเท่านั้น แต่ยังควบคุมไปถึงกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคม ไปจนถึงระดับชีวิตประจำวันของประชาชน ทั้งยังใช้อำนาจและความรุนแรงกับขบวนการภาคประชาสังคม สร้างความแตกแยกในสังคม ละเมิดสิทธิส่วนบุคคลของประชาชน นำไปสู่ความสิ้นหวังของคนทำงานเพื่อสังคมและคนรุ่นใหม่

เกาหลีใต้

ปัจจุบันเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น ประชาชนเข้มแข็งและกล้าต่อสู้กับรัฐ นับตั้งแต่ขบวนการแชยา (Jaeya) ที่ประกอบด้วยประชาชน นักศึกษา ปัญญาชน นักกิจกรรมทางสังคม สื่อมวลชน ฯลฯ ได้เรียกร้องจนรัฐยอมแก้ไขรัฐธรรมนูญและปฏิรูปการเมืองเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๐ ประชาชนเกาหลีใต้ก็มีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้นและมีอำนาจตรวจสอบการทำงานของรัฐบาล ดังเห็นได้จากประชาชนสามารถนำอดีตประธานาธิบดีมาลงโทษในข้อหาใช้อำนาจโดยมิชอบ ปราบปรามประชาชน และคอร์รัปชันได้

ไม่ใช่แค่องค์กรภาคประชาสังคมเท่านั้นที่สำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงสังคม การศึกษาคืออีกปัจจัยที่มีบทบาทมากเพราะเป็นเครื่องมือที่จะเปลี่ยนแนวคิดของประชาชนและบ่มเพาะคุณค่าความเชื่อที่ดี การศึกษาจึงต้องสอนให้คนรู้จักตั้งคำถามโดยเฉพาะต่อกระบวนการทุนที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจ การเมือง และการพัฒนาที่มีอิทธิพลครอบงำโลกอยู่ทุกวันนี้ การนำทางให้คนรู้จักคิดอย่างมีวิจารณญาณคือวิธีต่อสู้กับเบ็ดเสร็จนิยมที่ครอบงำทั้งความคิดและการกระทำ การเคลื่อนไหวทางสังคมจะไม่ขึ้นอยู่กับองค์กรอีก แต่จะมาจากการเคลื่อนไหวของประชาชนอยู่ที่ปฏิบัติการต่อต้านการครอบงำของระบบนี้ งานทางสังคมรูปแบบใหม่จึงควรเน้นที่การเปิดพื้นที่และสนับสนุนให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการเมืองโดยตรง

อิสลามในสถานการณ์โลกปัจจุบัน

(ถอดความจากการบรรยายของ จันทร่า มุซาฟฟาร์)

เมื่อเอ่ยถึงคำว่าการร้าย มักมีอคติเกิดขึ้นว่าเกิดจากชาวมุสลิม แต่ความจริงเหตุการณ์รุนแรงของโลกเกิดกับคนทุกเชื้อชาติศาสนา แม้แต่ในสงครามครูเสด ชาวคริสต์ก็สังหารชาวยิวมากกว่าชาวมุสลิมเสียอีก รวมถึงเหตุการณ์ที่รัฐกุจراتของอินเดียหรือรัฐยะไข่ของเมียนมาร์ที่มีการใช้ความรุนแรงและสังหารชาวมุสลิมจำนวนมาก แม้ปัจจุบันมีหลายเหตุการณ์รุนแรงที่มุสลิมมีส่วนเกี่ยวข้อง แต่จากประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาชาวมุสลิมเองก็ถูกสังหารไปไม่น้อย

สงครามระหว่างมุสลิมและชาวคริสต์ยุโรป

ที่มาของปรากฏการณ์ความขัดแย้งและการก่อการร้ายอธิบายได้ด้วยหลากหลายปัจจัยทั้งที่เกิดขึ้นในอดีตและปัจจุบัน ประเด็นแรกคือ ในอดีตมุสลิมเคยครอบครองพื้นที่ในยุโรปซึ่งไม่เคยปรากฏมาก่อนในอารยธรรมยุโรป สิ่งนี้จึงฝังลึกอยู่ในความรู้สึกนึกคิดของคนยุโรป ต่อมาชาวคริสต์ต้องการยึดครองดินแดนศักดิ์สิทธิ์ในตะวันออกกลางจึงเกิดสงครามครูเสดขึ้นระหว่างชาวคริสต์จากยุโรปและชาวมุสลิม อย่างไรก็ตามผู้ที่ได้รับผลกระทบจากสงครามครั้งนั้นไม่ใช่เพียงประชากรมุสลิม แต่ยังมียิวและชาวคริสต์นิกายออร์ทอดอกซ์รวมอยู่ด้วย สงครามนี้กินเวลายาวนานหลายศตวรรษจึงฝังลึกอยู่ในจิตวิญญาณของชาวยุโรป และเมื่อเกิดลัทธิล่าอาณานิคมขึ้น แนวคิดต่อต้านตะวันตกก็เกิดขึ้นตามมาด้วยในหมูชนที่ถูกรุกราน

การเกิดขึ้นของประเทศอิสราเอล

ในอดีตชาวยิวเคยอยู่ใต้กฎหมายอย่างสงบสุขในอันดาลูเซีย (หรืออัลอันดาลุส) อันเป็นที่ตั้งของ สเปนและโปรตุเกสปัจจุบัน ประวัติศาสตร์อันดาลูเซียสะท้อนให้เห็นการอยู่ร่วมกันอย่างประนีประนอมของ ชาวมุสลิม คริสเตียน และยิว เป็นเวลายาวนานตั้งแต่ พ.ศ. ๑๒๕๔ – ๒๐๓๕ ใน พ.ศ. ๒๕๑๐ อิสราเอลใช้เวลา ๖ วัน ทำสงครามยึดครองดินแดนปาเลสไตน์และพื้นที่บางส่วนของอียิปต์ จอร์แดน และซีเรียได้สำเร็จ หลังจากนั้นกองกำลังไซออนิสต์ (Zionist) ได้ทำลายล้างและขับไล่ชาวยิวจำนวนมากออกจากประเทศ และก่อตั้งประเทศอิสราเอลขึ้น กลุ่มประเทศอาหรับจึงยื่นมือเข้าช่วยปาเลสไตน์ กลายเป็นความขัดแย้ง ระหว่างอิสราเอลและชาติอาหรับมาตั้งแต่บัดนั้น ทั้งที่ชาวยิวมีจำนวนมากกว่า แต่กลับได้รับการแบ่ง ปันที่ดินเพียง ๓๐% ที่เหลือเป็นของชาวยิว มุสลิมทั่วโลกจึงมองว่าอิสราเอลละเมิดสิทธิของชาวยิวปาเลสไตน์ รวมทั้งมองว่าอเมริกาคือมหาอำนาจที่ปกป้องอิสราเอล ซึ่งเป็นไปได้ว่าสิ่งที่ฝังอยู่ในความรู้สึกนึกคิดของ อเมริกาก็ไม่ต่างจากชาวยุโรป เพราะอารยธรรมของยุโรปก็เป็นส่วนหนึ่งของอเมริกาเช่นกัน

น้ำมัน

น้ำมันคือสินค้าที่สำคัญที่สุดในโลกอุตสาหกรรมแต่กลับอยู่ในกำมือของชาวมุสลิม ตะวันตก ต้องการครอบครองน้ำมัน จึงหมายความว่าต้องอยู่เหนือประชากรมุสลิมด้วย วิธีการครอบครองน้ำมันของ ตะวันตกได้สร้างความรู้สึกเป็นปฏิปักษ์ระหว่างทั้งสองฝ่ายขึ้นมา ตัวอย่างเช่น เมื่อไม่กี่เดือนก่อนสิ้นสุด สงครามโลกครั้งที่ ๒ แฟรงกลิน ดี. โรสเวลต์ (Franklin Delano Roosevelt) ประธานาธิบดีคนที่ ๓๒ ของ อเมริกา ได้พบกับกษัตริย์อับดุล อาซิซ บิน ซาอูดแห่งซาอุดีอาระเบีย โดยมีข้อตกลงว่าซาอูดฯ จะขายน้ำมันให้ อเมริกาในราคาที่ถูกลงและอเมริกาจะต้องปกป้องราชวงศ์ซาอูดฯ เป็นการตอบแทน ทั้งที่ราชวงศ์นี้ไม่ได้เป็นที่นิยม ในหมู่ชาวมุสลิมด้วยกัน หรืออเมริกาบุกโจมตีอิรักเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๖ โดยอ้างว่าต้องการปลดอาวุธร้ายแรงใน อิรัก แต่จุดประสงค์ซ่อนเร้นคือการครอบครองน้ำมัน เพราะอาวุธร้ายแรงที่อ้างนั้นไม่มีอยู่จริง

การแทรกแซงทางการเมืองของอเมริกา อังกฤษ และยุโรป

นอกจากนี้ อเมริกาและอังกฤษยังมีส่วนโค่นล้มรัฐบาลที่มาจาก การเลือกตั้งในอิหร่านจนทำให้เกิดปฏิวัติในอิหร่านเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๒ เมื่อขบวนการฮามาสได้รับการสนับสนุนอย่างท่วมท้นในการเลือกตั้งที่ ปาเลสไตน์ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๙ แต่อเมริกาและประเทศอื่นๆ ในสหภาพยุโรปกลับไม่ยอมรับการเลือกตั้ง

สงครามตัวแทนในซีเรีย

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๒ บัชซาร์ อัสซาด (Bashar al-Assad) ประธานาธิบดีซีเรียปฏิเสธข้อเสนอเรื่อง ท่อส่งกาซกาตาร์ ตุรกี และซาอุดีอาระเบียที่จะส่งผ่านซีเรียไปยังยุโรป (ท่อเหล่านี้ได้รับการสนับสนุนจากอเมริกาและประเทศในสหภาพยุโรป) และใน พ.ศ. ๒๕๕๔ อัสซาดก็หันไปตกลงรับท่อส่งกาซจากอิหร่านแทน โดยได้รับการสนับสนุนจากรัสเซีย หลังจากนั้นรัสเซีย อิหร่าน และฮิซบอลลอฮ์ (Hezbollah) ซึ่งเป็นกลุ่มเคลื่อนไหวของญิฮาดชีอะห์ในเลบานอน ก็กลายเป็นผู้ช่วยซีเรียขับไล่นิโคเซียและยึดครองเมืองอเลปโปฝั่งตะวันออก สร้างความไม่พอใจแก่กาตาร์และซาอุดีอาระเบีย

วิกฤติในซีเรียเริ่มขึ้นเมื่อมีการประท้วงเพื่อเรียกร้องเสรีภาพทางการเมือง ผู้ต่อต้านส่วนใหญ่เป็นมุสลิมนิกายสุหนี่ และประชากร ๗๐% คือผู้นับถือนิกายนี้ แต่ชนชั้นปกครองของประเทศนับถือนิกายชีอะห์ อัสซาดเองก็เป็นชีอะห์ จึงมีการกล่าวหาว่าอัสซาดคุกคามผู้นับถือต่างนิกาย อย่างไรก็ตาม ภรรยาของอัสซาดเองก็นับถือนิกายสุหนี่ เรื่องนี้จึงไม่ใช่สาเหตุของความขัดแย้งระหว่างมุสลิมนิกายชีอะห์และสุหนี่ดังที่คนเข้าใจกัน แต่มีสาเหตุเบื้องหลังที่ซับซ้อน หลังจากรัฐบาลปราบปรามด้วยความรุนแรง สวณกลุ่มผู้ต่อต้านจัดตั้งกองกำลังขึ้นมา และต่อสู้กันจนกลายเป็นสงครามกลางเมือง หรือที่จริงคือสงครามตัวแทน เพราะฝ่ายรัฐบาลซีเรียมีรัสเซียและอิหร่านเป็นพันธมิตร ส่วนกบฏกลุ่มต่างๆ และผู้ก่อการร้ายได้รับการสนับสนุนจากอเมริกา ซาอุดีอาระเบีย และตุรกี เช่น กลุ่มก่อการร้ายไอซิสมีรายได้จากการขายน้ำมันเถื่อนแก่ตุรกี และตุรกีขายอาวุธให้แก่อิซิส

ลัทธิล่าอาณานิคมรูปแบบใหม่

โลกจึงไม่สามารถแก้ปัญหาการก่อการร้ายได้เลย หากไม่กำจัดอำนาจครอบงำ (Hegemony) ของตะวันตก แม้ปัจจุบันตะวันตกเริ่มเสื่อมถอยลงและถูกแทนที่โดยจีนแล้วก็ตาม รากของการครอบงำนี้มาจากลัทธิล่าอาณานิคมและเปลี่ยนรูปแบบเป็นลัทธิล่าอาณานิคมรูปแบบใหม่ (Neo-Colonialism) ที่ปรากฏอยู่ในชีวิตเราทุกคน ไม่ว่าจะผ่านทางสื่อ โทรศัพท์ หนังสือพิมพ์ อินเทอร์เน็ต ความบันเทิงต่างๆ หรือแม้แต่การศึกษา แนวคิดของตะวันตกแทรกซึมผ่านสิ่งเหล่านี้จนฝังตัวอยู่ในจิตสำนึก ส่งผลต่อความรู้สึกนึกคิด และทรงพลังยิ่งกว่าการล่าอาณานิคมแบบเดิมเสียอีก เพราะคนไม่รู้ตัวว่ากำลังอยู่ใต้การครอบงำ

วิเคราะห์ทุนนิยม สังคมนิยม และสังคมนิยมประชาธิปไตย

(ถอดความจากการบรรยายของ โป เช็ง ฮุย จากฮ่องกง)

แนวคิดทางการเมืองจากตะวันตก คือผลผลิตของยุคแสงสว่างแห่งปัญญาที่ส่งผลกระทบต่อทั้งโลก ในอดีตความเป็นมนุษย์หมายถึงการผสานกันระหว่างกาย จิต และวิญญาณ แต่เรเน เดสการ์ตส์ (Rene Descartes) คือนักคิดคนสำคัญของประโยคที่ว่า "ฉันคิด ฉันจึงมีอยู่" ทำให้เกิดความคิดแบบทวิภาคที่แยกกายและจิตออกจากกัน มีนัยยะว่าจะเป็นคนสมบูรณ์ได้ต้องรู้จักคิด การคิดมีอิทธิพลเหนือสิ่งอื่นๆ เหนือญาณทัศนะ เหนือความรู้สึก อี.เอฟ. ชูมาเกอร์ (E.F. Schumacher) กล่าวว่าความคิดที่เกิดในยุคแสงสว่างแห่งปัญญานี้เองที่เป็นบ่อเกิดของทุนนิยมและสังคมนิยม

สำหรับฮันนาห์ อาเรนต์ (Hannah Arendt) ความคิดของเดสการ์ตส์มีช่องโหว่ที่ไม่มองว่าโลกนี้คือโลกที่เกิดจากประสบการณ์ร่วมของคน แต่ให้ความสำคัญแก่กระบวนการทางความคิดของปัจเจกบุคคล ทั้งที่ความเป็นมนุษย์ไม่ได้มีความหมายที่การคิดอย่างเดียว แต่มาจากหลากหลายเหตุปัจจัยที่ผสานเข้าด้วยกัน ฮันนาห์กล่าวไว้ในหนังสือ The Human Conditions ว่า ความเป็นมนุษย์อาศัยเงื่อนไขพื้นฐาน ๓ ประการ ได้แก่ แรงงาน การงาน และการกระทำ

แรงงาน (labor) หมายถึงกิจกรรมที่ช่วยในการยังชีพ เช่น ผลิตอาหาร สร้างบ้าน นี่คือนิยามตามธรรมชาติของมนุษย์ ส่วนการงาน (work) หมายถึงการประดิษฐ์คิดค้นสิ่งต่างๆ ในระดับที่ซับซ้อนขึ้น ต้องออกแบบและวางแผน เพื่อให้โลกนี้สะดวกสบายและน่าอยู่ และสุดท้าย การกระทำ (action) คือกิจกรรมที่เกิดจากความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันของมนุษย์ ไม่ใช่แค่พฤติกรรมในชีวิตประจำวัน แต่เกิดในพื้นที่สาธารณะ และเกิดขึ้นได้โดยอาศัยการมีส่วนร่วม เช่น การสร้างสรรค์เงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ของสังคม การมีส่วนร่วมทางการเมือง การถกเถียง เป็นต้น ทุกสิ่งที่มนุษย์เข้าไปมีส่วนร่วมสร้างจะส่งผลกลับมาถึงการดำรงอยู่ของมนุษย์ด้วย ไม่ว่าจะเป็นอาหาร บ้าน วัตถุสิ่งของ หรือกิจกรรมต่างๆ ในโลก ดังนั้น มนุษย์จึงเป็นผู้สร้างเงื่อนไขในขณะเดียวกัน เงื่อนไขต่างๆ ก็ส่งผลต่อมนุษย์

การจะนิยามว่ามนุษย์คืออะไรหรือคือใคร จึงเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก เพราะมนุษย์ไม่ได้สิ่งที่หยุดนิ่งตายตัว แต่เป็นผู้กระทำการที่สร้างความเปลี่ยนแปลงได้ อย่างไรก็ตาม แม้จะรู้ว่ากำลังทำอะไร แต่มนุษย์ไม่อาจคาดเดาได้ว่าการกระทำนั้นจะส่งผลอย่างไร เช่นนี้เอง เราจึงต้องให้ "คำสัญญา (promises)" แก่กันและกัน เช่น สัญญาประชาคม แต่เชื่อว่ามนุษย์จะสามารถทำสิ่งที่สัญญาต่อกันได้ทั้งหมด แม้แต่คนที่มีความตั้งใจดีก็อาจพลาดได้เช่นกัน เราจึงต้องมี "การให้อภัย (Forgiveness)" เมื่อมีคนผิดสัญญาหรือการกระทำของเขาส่งผลกระทบต่อคนอื่น เพื่อให้มนุษย์มีโอกาสเริ่มต้นใหม่ ไม่เช่นนั้นเราจะกลายเป็นเหยื่อของการกระทำไปตลอดกาลโดยไม่สามารถฟื้นตัวเองได้เลย ทั้งการสัญญาและให้อภัยเป็นสิ่งที่ไม่อาจทำได้โดยลำพัง แต่ต้องมีผู้ร่วมรับรู้ในพื้นที่สาธารณะ ไม่มีใครให้อภัยตนเองได้และขณะเดียวกัน คำสัญญาที่ให้แก่ตนเองคนเดียวก็ไม่มี ความหมาย นอกจากนี้ ฮันนาห์ยังตีความเชื่อมโยงกับแนวคิดชีวิตนิรันดรหลังความตายของคริสตศาสนา โดยเห็นการลงมือกระทำของมนุษย์ได้ทิ้งร่องรอยบางอย่างไว้ในโลก แม้ความมนุษย์ผู้นั้นอาจตายไปแล้ว ชีวิตนิรันดรของเราจะเป็นอย่างไร จึงขึ้นอยู่กับสิ่งที่เราทำวันนี้

ทั้งสังคมนิยมและทุนนิยม คืออุดมการณ์ที่มาจากตะวันตก แนวคิดหลักของสังคมนิยมคือระบบเศรษฐกิจแบบวางแผน (Planned Economy) หมายถึงรัฐเข้าไปแทรกแซงควบคุมกิจกรรมทางเศรษฐกิจได้เพื่อความยุติธรรม รัฐมีกรรมสิทธิ์เหนือปัจจัยการผลิต และชุมชนเป็นเจ้าของร่วมกัน ส่วนทุนนิยมมีแนวคิดหลักคือระบบเศรษฐกิจแบบตลาด หมายถึงให้กลไกตลาดเป็นตัวกำหนด การแปรรูปรัฐวิสาหกิจให้เอกชนเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต (privatisation) ไม่ว่าจะอย่างไร ระบบเหล่านี้ก็ขึ้นอยู่กับที่กำไรและอำนาจ ทั้งที่ในชีวิตมนุษย์ไม่ได้มีแค่สองมิตินี้ "ความจริงแท้" (Authenticity) และความเป็นองค์รวมคือสิ่งสำคัญ ไม่ว่าจะเป็เศรษฐกิจเพื่อการยังชีพที่ไม่เอาเปรียบธรรมชาติ มิติด้านจิตวิญญาณ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ สิ่งเหล่านี้ไม่ได้กล่าวถึงเลยทั้งในสังคมนิยมและทุนนิยม

เสรีนิยมใหม่

เสรีนิยมใหม่สามารถตีความได้หลากหลาย หรือเรียกว่า "สัญลักษณ์ที่ว่างเปล่า" (empty signifier) กล่าวคือไม่มีความหมายตายตัว ฝ่ายไหนก็สามารถนำมาตีความสร้างความชอบธรรมให้ตนเองได้ทั้งสิ้น ไม่เว้นแม้แต่ประเทศสังคมนิยมและอำนาจนิยม เช่น จีนที่ปรับเสรีนิยมใหม่กับระบบเศรษฐกิจของประเทศเสรีนิยมใหม่คือรูปแบบใหม่ของทุนนิยม

เสรีนิยมใหม่มีแนวคิดหลักดังนี้

๑. การค้าเสรี (Free Trade)
๒. ผ่อนคลายและลดเลิกกฎระเบียบของรัฐ (Deregulation) และสร้างกฎระเบียบใหม่ (re-regulation)
๓. แปรรูปบริการของรัฐเป็นของเอกชน

มองผิวเผินอาจเห็นว่าเสรีนิยมใหม่ทำให้คนมีโอกาستهاเทียบกันเพราะมีเสรีภาพในการแข่งขัน แต่ความจริงแล้วผู้มีทุนมากมีอำนาจผูกขาดเพราะสามารถผลิตสินค้าได้มากและขายได้ในราคาถูกลงกว่า ผู้ประกอบการรายย่อยจึงไม่สามารถสู้ได้ นอกจากนี้ นายทุนยังมีอำนาจกดดันรัฐให้ออกกฎระเบียบที่เอื้อประโยชน์แก่ตนได้

เสรีนิยมใหม่อ้างถึงความสำคัญของนโยบายตลาดเสรีและการลดกฎเกณฑ์การค้า แต่ความเป็นจริงพบว่ารัฐในประเทศพัฒนาหลายแห่งกลับควบคุมการค้าเสียเอง เช่น อเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ ฯลฯ ทั้งตั้งกำแพงภาษี ตั้งเงื่อนไขการลงทุน ฯลฯ ในขณะเดียวกัน บรรษัทและนายทุนก็กดดันให้รัฐออกกฎระเบียบที่เอื้อต่อประโยชน์ตน ไม่ว่าจะเป็กฎที่เอื้อต่อการยึดครองที่ดินชนพื้นเมือง การผลาญทรัพยากรทางธรรมชาติ ฯลฯ ส่วนการแปรรูปบริการของรัฐเป็นของเอกชนก็อาจนำไปสู่การผูกขาดของเอกชน และการสร้างกำไรสูงสุด ในขณะที่ประชาชนที่เหลือของประเทศต้องเสียประโยชน์ โดยจะต้องจ่ายค่าสินค้าและบริการพื้นฐานในราคาที่แพงมากขึ้น

แนวคิดต่อทุนนิยม

เฟร์นันอง โบรเดอล (Fernand Braudel) นิยามคำว่า "ทุนนิยม" ว่าเป็นระบบเศรษฐกิจและสังคมที่คนส่วนน้อยกีดกันคนส่วนใหญ่ที่เป็นแรงงานไม่ให้เป็นเจ้าของและไม่ได้รับผลประโยชน์จากทุน ในทัศนะของโบรเดอล ชีวิตทางเศรษฐกิจสังคมประกอบด้วย ๓ ชั้นที่วางซ้อนกัน ส่วนที่เป็นฐานคือการยังชีพ (material life) หมายถึงเศรษฐกิจพื้นฐาน เศรษฐกิจนอกระบบ การแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการในพื้นที่เล็กๆ ในระดับชีวิตประจำวัน ข้อมูลส่วนนี้จะไม่ได้รับการบันทึกอย่างเป็นทางการ ชั้นที่สองคือ "ระบบเศรษฐกิจตลาด" (market economy) หมายถึงพื้นที่แลกเปลี่ยนสินค้าและบริการที่มีการแข่งขันอย่างเสรี กิจกรรมชั้นนี้เป็นไปอย่างไร้ขีดจำกัด ไม่ซับซ้อน ผู้คนแบ่งงานกันทำ มีบันทึกข้อมูลเป็นทางการ ส่วนชั้นบนสุดคือ "ทุนนิยม" (capitalism) หมายถึงพื้นที่ของนักอุตสาหกรรม นายทุน นักการเงิน คนเหล่านี้มุ่งแสวงหากำไรสูงสุด ผู้ซื้อและผู้ขายอยู่ไกลกันมาก อาศัยระบบการผลิตขนาดใหญ่ มีการเก็งกำไร มีระบบธนาคาร มีตลาดหลักทรัพย์ ฯลฯ กล่าวคือเป็นชั้นที่มีกิจการขนาดใหญ่แบบบรรษัทข้ามชาติ และมีการผูกขาด กิจกรรมซับซ้อนและไม่ชัดเจน กฎที่ใช้ในชั้นนี้คือกฎแห่งป่า อำนาจและอิทธิพลสำคัญต่อการอยู่รอดยิ่งกว่าประสิทธิภาพการทำงานและการแข่งขันอย่างเป็นธรรม

ชั้นทุนนิยมมีเจตนาสวนทางกับชั้นเศรษฐกิจแบบตลาด เพราะทุนนิยมต่อต้านระบบแบ่งงานกันทำและต่อต้านตลาด เพราะผู้ทำกิจกรรมในชั้นนี้ในระยะยาวไม่ได้ต้องการจำกัดตนเองอยู่ในกิจการใดกิจการหนึ่ง เพราะสิ่งสำคัญคือการเคลื่อนย้ายทุนเพื่อให้ได้กำไรสูงสุดในทุกที่ที่ทุนเคลื่อนไป ไม่ว่าจะเคลื่อนจากภาคเกษตรไปยังภาคอุตสาหกรรม แล้วไปภาคการเงิน และอื่นๆ นอกจากนี้ ยังมีอิทธิพลด้านการเมืองและเศรษฐกิจที่ช่วยให้ต่อรองหรือหลีกเลี่ยงกฎเกณฑ์ตลาดได้

ชีวิตทางเศรษฐกิจสังคม ๓ ชั้น ตามแนวคิดของเฟร์นันอง โบรเดอล

ทั้งสามชั้นไม่ได้แยกส่วนกันโดยเด็ดขาด กำไรจากส่วนทุนนิยมถูกนำไปใช้เพื่อเอาเปรียบอีกสองชั้นที่เหลือ ในขณะที่ชั้นที่หนึ่งและสองก็เป็นแหล่งที่มาของแรงบันดาลใจและนวัตกรรมใหม่ๆ ที่ชั้นทุนนิยมสามารถนำไปใช้ต่อยอดเพื่อสร้างกำไรให้ตนเองได้ บางงานที่ไม่อยากทำเอง ชั้นทุนนิยมก็จ้างบริษัทขนาดเล็กทำต่อ การผลิตในชั้นแรกก็กับการแข่งขันของตลาดในชั้นที่สองก็ช่วยให้ชั้นทุนนิยมลดต้นทุนการผลิตได้มากขึ้น ในแง่นี้ มุมมองของโบรเดิลจึงทำให้เห็นชัดเจนว่า "ทุนนิยม" กับ "เศรษฐกิจแบบตลาด" ต่างกันอย่างไรร

ส่วนระบบสังคมนิยมแม้จะเน้นที่ความยุติธรรมทางสังคม แต่การผูกขาดไว้ที่รัฐทำให้ไม่คล่องตัว รัฐไม่เข้าใจและไม่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้ และท้ายที่สุด ระบบนี้มักนำไปสู่อำนาจนิยม ที่ยังใช้อยู่ทุกวันนี้ก็ไม่ได้มีความหมายอย่างที่คาร์ล มาร์กซกล่าวไว้ และไม่ใช่ว่าระบบที่ต่อต้านทุนนิยมอีกต่อไปแล้ว ในความหมายเดิม สังคมนิยมคือระบบที่รัฐเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต แต่ปัจจุบัน แม้แต่ประเทศที่เรียกตนเองว่าสังคมนิยมก็ยังรับเอาลัทธิเสรีนิยมใหม่มาใช้ แม้แต่จีนก็ปล่อยเสรีทางการค้าและการเงิน มีการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ และให้ภาคเอกชนเข้ามามีบทบาทและเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตมากขึ้น ระบบเศรษฐกิจเหล่านี้ต่างผสมผสานกัน ไม่มีเสรีนิยมบริสุทธิ์และไม่มีสังคมนิยมบริสุทธิ์

สังคมนิยมประชาธิปไตย(Social Democracy)

ประเทศเยอรมันเผชิญภาวะวิกฤติสงครามโลกครั้งที่สองและแนวทางเศรษฐกิจแบบเดิมไม่ว่าแบบสังคมนิยมหรือเศรษฐกิจเสรีนิยมก็ไม่อาจแก้ปัญหาของเยอรมันในตอนนั้นได้ อัลเฟรด มูเลอร์ อาร์มัค (Alfred Müller Armack) จึงค้นหาแนวทางที่ ๓ (Third Way) ขึ้นมา โดยผสมผสานระหว่างสังคมนิยมและเสรีนิยม โดยใช้ระบบทุนนิยมแต่สนับสนุนการแทรกแซงของรัฐเพื่อความยุติธรรมทางสังคม มีการกระจายรายได้ ควบคุมเศรษฐกิจเพื่อประโยชน์ส่วนรวม กล่าวคือ สร้างเงื่อนไขให้ระบบทุนนิยมนำไปสู่ผลลัพธ์ที่เป็นความเท่าเทียม ลดความเหลื่อมล้ำ รวมถึงสนับสนุนรัฐสวัสดิการให้ประชาชนเข้าถึงได้อย่างเท่าเทียม เช่น การศึกษา การดูแลผู้สูงอายุ ฯลฯ

ขบวนการทางสังคม

(ถอดความจากการบรรยายของ อวยพร เชื้อนแก้ว)

ถึงเวลาแล้วที่โลกจำเป็นต้องเปลี่ยนจากการหวังให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งมีอำนาจเหนือบุคคลอื่นไปสู่ภาวะการนำร่วมและใช้อำนาจร่วม Riane Eisler กล่าวถึงพลังของการร่วมมือไว้ว่า เราอยู่ในความสัมพันธ์ตลอดเวลา ไม่ใช่แค่ครอบครัว ไม่ใช่แค่เพื่อนร่วมงาน เราล้วนได้รับผลจากเครือข่ายความสัมพันธ์ที่หมุนอยู่รอบตัวในทุกแง่มุมของชีวิต ความปลอดภัยของเราขึ้นอยู่กับผู้อื่น ถ้าต้องการอยู่อย่างมั่นคงในโลกนี้ แคดูแลตัวเองและครอบครัวยังไม่พอ Eisler เห็นว่าผู้นำทางจิตวิญญาณคือกุญแจสำคัญที่จะช่วยให้เกิดการเปลี่ยนผ่านได้ ผู้นำเหล่านี้จะต้องส่งเสริมคุณค่าของความซื่อสัตย์ ความรักความห่วงใย สันติวิธี ฯลฯ ไว้ในวัฒนธรรม รวมทั้งรื้อถอนโครงสร้างอำนาจแบบลำดับชั้น เพราะจิตวิญญาณที่แท้จริงจะไม่เห็นว่าใครมีอำนาจเหนือใคร ไม่ว่าจะผู้ใหญ่มีอำนาจเหนือเด็กหรือชายมีอำนาจเหนือหญิง

สตาร์ฮอว์ก (Starhawk) นักเขียนแนวสตรีนิยมชาวอเมริกันที่เคลื่อนไหวเพื่อสันติภาพ กล่าวไว้ว่ามีอำนาจ ๓ ประเภท ได้แก่ อำนาจเหนือ (power over) อำนาจภายใน (power within) และอำนาจร่วม (power with) การใช้ “อำนาจเหนือ” คือสิ่งที่ปรากฏอยู่ในสังคมชายเป็นใหญ่ทุกแห่ง ชนชั้นนำเพศชายมักใช้อำนาจเหนือเพศหญิงเหนือชนชั้นที่อยู่ต่ำกว่า รวมถึงเหนือสิ่งแวดล้อม ยิ่งฝ่ายหนึ่งมีอำนาจมากเท่าใด อีกฝ่ายก็ยิ่งมีอำนาจน้อยเท่านั้น ตรงกันข้ามกับ “อำนาจภายใน” ที่มนุษย์สละทิ้งการควบคุมผู้อื่นและหันมาทบทวนความอ่อนแอที่อยู่ภายในตนเอง พร้อมทั้งพยายามบ่มเพาะอำนาจจากความกรุณาและความดีงาม ส่วน “อำนาจร่วม” คือการยอมรับและเสริมพลังอำนาจแก่กันและกัน ผ่านความร่วมมือและเปิดโอกาสให้ผู้มีอำนาจน้อยกว่าได้ตัดสินใจด้วย การฟังอย่างลึกซึ้งคือเครื่องมือหนึ่งที่จะนำไปสู่อำนาจร่วม เมื่อเราฟังคนที่ถูกกดจนอยู่ต่ำสุดในสังคม ไม่ว่าจะเป็นผู้หญิงชาวเขาที่มีเชื้อเอชไอวีหรือผู้หญิงผิวสีในหมู่บ้านเล็กๆ ที่ตั้งครครวโดยไม่มีใคร คนเหล่านี้ไม่เพียงเป็นเพศหญิง แต่ทั้งยังไม่ได้เรียนหนังสือสูง มาจากชนบท และมีภาวะอื่นๆ ที่สังคมไม่ต้องการติดตัวมาด้วย หากฟังคนเหล่านี้มากพอ เชื่อว่าเขาเปลี่ยนแปลงได้ ให้พื้นที่ที่เขาได้พูดสิ่งที่เก็บไว้ข้างใน ไม่ว่าจะเป็ความรู้สึกด้านบวกหรือด้านลบ คนเหล่านี้จะสามารถบ่มเพาะอำนาจภายในขึ้นมาได้และกล้าลุกขึ้นมาเผชิญหน้ากับปัญหาในชีวิต กระบวนการผลักดันคนชายขอบนี้เองที่จะทำให้สังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงได้อย่างแท้จริง

สิ่งสำคัญที่จะนำไปสู่การสร้างอำนาจร่วมได้คือ หันกลับไปฟังชนชั้นล่างและส่งเสริมภาวะผู้นำแก่คนที่อยู่ใต้การกดขี่มายาวนาน เพื่อให้เสียงของคนเหล่านี้ดังขึ้นและทำให้เขากลายเผชิญหน้ากับการกดขี่ด้วยตนเอง การฟังอย่างลึกซึ้งคือเครื่องมือเสริมพลังอำนาจแก่ประชาชน แต่คนทำงานทางสังคมจำนวนมากกลับขาดคุณสมบัติข้อนี้ ทั้งยังใช้อำนาจเหนือประชาชนและเป็นส่วนหนึ่งของการกดขี่โดยไม่รู้ตัว คนทำงานทางสังคมจึงจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงตนเองให้อ่อนโยนและมีเมตตา เปลี่ยนแปลงทุกระดับทั้งภายในและภายนอก

กล่าวคือ เข้าใจการกดขี่ในสังคม โครงสร้างรุนแรง ขณะเดียวกันก็มองย้อนกลับมาในตนเองด้วย รู้จักและยอมรับตนเองอย่างถ่องแท้ ว่าเราเป็นใคร มีอิทธิฤทธิ์อะไร มีข้อจำกัดอย่างไร มีความกลัวความโกรธอย่างไร ฯลฯ สิ่งสำคัญคือรู้เท่าทันตนเอง คนทำงานที่ใช้อัตตาตนเองเพื่อเปลี่ยนแปลงคนอื่นก็เป็นเพียงอำนาจนิยมอีกรูปแบบหนึ่ง

การจะเปลี่ยนแปลงสังคม จึงต้องเปลี่ยนทั้งโครงสร้างภายนอกและภายในตัวเอง และมองแบบเป็นองค์รวม โดยมองสุขภาพะทุกด้านของประชาชน ได้แก่ ความคิด อารมณ์ ร่างกาย เพศ ความสัมพันธ์ และจิตวิญญาณ กล่าวคือมนุษย์มีสิทธิ์ที่จะคิดอย่างชัดเจนและสร้างสรรค์ มีสิทธิ์แสดงออกด้านอารมณ์ไม่ว่าจะด้านบวกหรือด้านลบ มีสิทธิ์ที่จะได้รับความปลอดภัยไม่ว่าจะอยู่เป็นเพศชาย เพศหญิง หรือเพศอื่นๆ และสิ่งที่จะช่วยให้เรารับมือกับทุกสถานการณ์ได้โดยไม่ต้องโกรธแค้นสังคมคือ การเติบโตด้านจิตวิญญาณ สังคมจะเปลี่ยนแปลงได้เมื่อพลเมืองมีพลังอำนาจและลงมือกระทำเพื่อแก้ไขปัญหาของตัวเองและสังคม อันเป็นสิ่งที่แตกต่างจากผู้บริหารในระบอบทุนนิยมและบริโภคนิยมที่เน้นพลังอำนาจเพียงในการเลือกเฉพอย่างใดก็ตาม ไม่ใช่ทุกคนที่จะก้าวผ่านกระบวนการนี้ได้ คนจำนวนมากจึงกลายเป็นเหยื่อ ขบวนการทางสังคมทั่วโลกกำลังเผชิญกับความท้าทายมากมาย ทั้งบริโภคนิยมและทุนนิยมที่เติบโตขึ้นเรื่อยๆ คนทำงานทางสังคมก็ท้อถอยและหมดไฟเพราะไม่สามารถเปลี่ยนแปลงอะไรได้

เมื่อพิจารณาคำว่า "ขบวนการทางสังคม" จะเห็นได้ว่ามี "ขบวนการ" หรือกิจกรรมต่างๆ หลากหลายรูปแบบเกิดขึ้นทั่วโลก แต่เมื่อมองคำว่า "ทางสังคม" เป็นไปได้ว่าที่ขบวนการเคลื่อนไหวสร้างผลกระทบได้ค่อนข้างจำกัดมาจากจุดนี้ เพราะคนงานเน้นที่การแบ่งปัน ความกรุณา ความเรียบง่าย โดยลืมมองสิ่งที่อยู่ตรงข้าม ไม่ว่าจะเป็นการแข่งขัน ความสะดักสะบ้าย ความรักตัวเอง ความสนุก ความโลภ เหล่านี้คือธรรมชาติของมนุษย์ที่ทุนนิยมนำมาใช้และประสบความสำเร็จมาก แม้แต่ภาษาของขบวนการทางสังคมอย่างคำว่าออร์แกนิก เรียบง่าย หรือแม้กระทั่งภาษาของศาสนาอย่างคำว่า นิพพานและปัจจุบันขณะ ทุนนิยมก็นำไปใช้เพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้าและบริการ คนทำงานทางสังคมจึงต้องรู้จักปรับตัวเองและทำงานโดยเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ให้มากขึ้น ดึงความรักสบาย ความรักในการแข่งขันมาใช้ โดยไม่ให้มันกดขี่คุณค่าที่ดีๆ ด้านอื่น

ระบบอาหาร

(ถอดความจากการบรรยายของ กิ่งกร นรินทรกุล ณ อยุธยา)

อาหารคืออีกตัวอย่างหนึ่งของสิ่งที่ได้รับอิทธิพลจากทุนนิยม ยกตัวอย่าง บรรษัทข้ามชาติบริษัทเดียว ผูกขาดเมล็ดพันธุ์พืชในโลกถึงร้อยละ ๘๐ ส่วนในไทยบริษัทซีพีผูกขาดการผลิตอาหารในประเทศไทยร้อยละ ๙๐ และควบคุมกิจการกับผู้ผลิตอาหารอย่างต่อเนื่องเพื่อยึดครองกระบวนการตั้งแต่ต้นน้ำ เช่น จำหน่ายเมล็ดพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ ใช้ระบบเกษตรพันธสัญญา ไปจนถึงการค้าปลีกและค้าส่งที่เป็นปลายน้ำ การผูกขาดเช่นนี้จนส่งผลกระทบต่อเกษตรกรรายย่อยและผู้ประกอบการรายย่อยที่ไม่สามารถแข่งขันได้เพราะทุนน้อยกว่า เมื่อบริษัทมีอำนาจควบคุมตลาดได้ย่อมกระทบต่อสิทธิในการเข้าถึงอาหารและเลือกซื้ออาหารที่หลากหลายและราคายุติธรรมของผู้บริโภค นอกจากนี้ กระบวนการผลิตของอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ยังส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมด้วย

ระบบอาหารมี ๔ กระบวนการ ได้แก่ การผลิตอาหาร การกระจายอาหาร การบริโภค และขยะ จากข้างต้นจะเห็นว่าอุตสาหกรรมผลิตอาหารขนาดใหญ่เข้ามามีส่วนต่อทั้ง ๔ กระบวนการตั้งแต่ผลิตไปจนถึงบริโภค และบรรพบุรุษต่างๆ ที่ใช้กับอาหารก็เกิดเป็นขยะมหาศาล จึงกล่าวได้ว่า วิธีการกินในฐานะผู้บริโภคของเราสัมพันธ์กับวิกฤตด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างแยกไม่ออก ปัจจุบันผู้บริโภคเลือกซื้ออาหารนอกบ้านและอาหารสำเร็จรูป โดยไม่รู้เลยว่าอาหารที่ซื้อนั้นมาจากแหล่งใด และมีกระบวนการผลิตอย่างไร แม้อาหารในท้องตลาดจะมีหลากหลายและหาซื้อได้สะดวก แต่ความจริงแล้วผู้บริโภคแทบไม่มีทางเลือกในการบริโภคเลย นอกจากต้องซื้อจากผู้ผลิตเจ้าเดิมที่มีเพียงไม่กี่รายแล้ว ยังต้องเสี่ยงกับสารเคมีปนเปื้อน อาหารที่มาจากพืชพรรณจีเอ็มโอ ฯลฯ สิทธิที่จะเข้าถึงอาหารที่หลากหลายและคุณภาพดีลดลง นอกจากคนที่มีกำลังซื้อมากกว่า การเข้าถึงอาหารจึงเป็นอีกตัวชี้วัดที่บอกถึงความไม่เท่าเทียมในสังคม อีกทั้งกระบวนการเหล่านี้ยังเปลี่ยนความคิดความเชื่อของคนโดยไม่รู้ตัว เรามองว่าอาหารแช่แข็งคือเรื่องธรรมดา ซื้อจากร้านสะดวกซื้อทุกวันด้วยความเคยชิน และทิ้งขยะโดยไม่สนใจว่ามันจะถูกส่งต่อไปที่ใด

วิธีการผลิตไม่ได้แค่ส่งผลต่ออาหาร มันกระทบแม้แต่อากาศที่เราหายใจ มันเป็นสิ่งที่ไม่อาจหนีพ้น เราอาจหันมากินอาหารอินทรีย์ อาหารเพื่อสุขภาพ แต่เราก็ยังอยู่ภายใต้ระบบนี้ ฉะนั้น เราจึงจำเป็นต้องสนใจประเด็นนี้อย่างจริงจังและเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจแก่คนในสังคม เปลี่ยนแปลงตนเองในระดับชีวิตประจำวัน ชีวิตจะเป็นอย่างไร ขึ้นอยู่กับวิธีการกินอยู่ของเรา สร้างระบบใหม่และวัฒนธรรมใหม่ เราปฏิบัติได้ในพื้นที่เล็กๆ ไม่จำเป็นต้องรอการปฏิวัติทั้งระบบ เริ่มจากสิ่งที่เราทำได้ ก้าวไปอย่างช้าๆ ให้ระบบเล็กๆ ของเราแข็งแรงและมั่นคง นี่คือทางเลือกใหม่ แนวคิดสังคมนิยมมาร์กซิสต์แบบหลังสมัยใหม่ (Post-modern Marxism) เชื่อว่าการปฏิวัติเกิดขึ้นได้ทุกวัน เราประกาศความเชื่อในวัฒนธรรมทางเลือกผ่านวิถีชีวิตของเราได้

กระบวนการฝังตัวในจิตและกายของตลาดแบบเสรีนิยมใหม่

- ความต้องการการเติบโตด้านเศรษฐกิจสร้างความชอบธรรมให้ตลาด ผนวกกับการเกิดขึ้นของชนชั้นกลางในฐานะผู้สนับสนุนระบบเสรีนิยมใหม่ ระบบเศรษฐกิจเข้ามามีอิทธิพลกับทุกส่วนของชีวิต
 - ความล้มเหลวของระบบมาร์กซิสต์ทำให้คนคิดว่าไม่มีทางเลือกอื่นได้อีกแล้วนอกจากทุนนิยมและเสรีนิยม แม้แต่พรรคคอมมิวนิสต์จีนก็ปรับแนวทางใหม่
 - การควบคุมสินค้า เช่น การกำหนดโควตาการนำเข้าสินค้าบางชนิดเพื่อไม่ให้กระทบต่อผู้ผลิตในท้องถิ่น แต่ปัญหาคือ เมื่อประเทศนี้กำหนดโควตา ประเทศคู่ค้าก็กำหนดบ้าง ผู้ผลิตจึงส่งออกได้น้อยลง ในขณะเดียวกันผู้บริโภคของทุกประเทศต้องรับภาระกับราคาสินค้าที่สูงขึ้น นอกจากนี้ กระบวนการและขั้นตอนก็ซับซ้อน ยากที่จะวัดโดยแม่นยำว่าควรกำหนดมากแค่ไหน
- ด้วยระบบที่ฝังลึกเช่นนี้ เราจึงต้องปฏิรูปโครงสร้างของความรู้ หันมาศึกษาคุณค่าเกี่ยวกับอาหารและประเด็นที่เกี่ยวข้อง เพื่อจะได้พบความจริงที่แตกต่างออกไปและเกิดการเปลี่ยนแปลงด้านทัศนคติ จากนั้นคือการลงมือปฏิบัติในชีวิตประจำวัน และส่งต่อสิ่งที่รู้แก่ผู้อื่น พร้อมทั้งริเริ่มสร้างสรรค์สิ่งใหม่ หันมาผลิตเองปลูกเอง ทำอาหารเอง และถ่าต้องซื้อให้หลีกเลี่ยงแหล่งที่เรารู้จักผู้ผลิต สนับสนุนเกษตรกรรายย่อย และผลักดันกฎหมายเกี่ยวกับอาหาร เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับโครงสร้าง

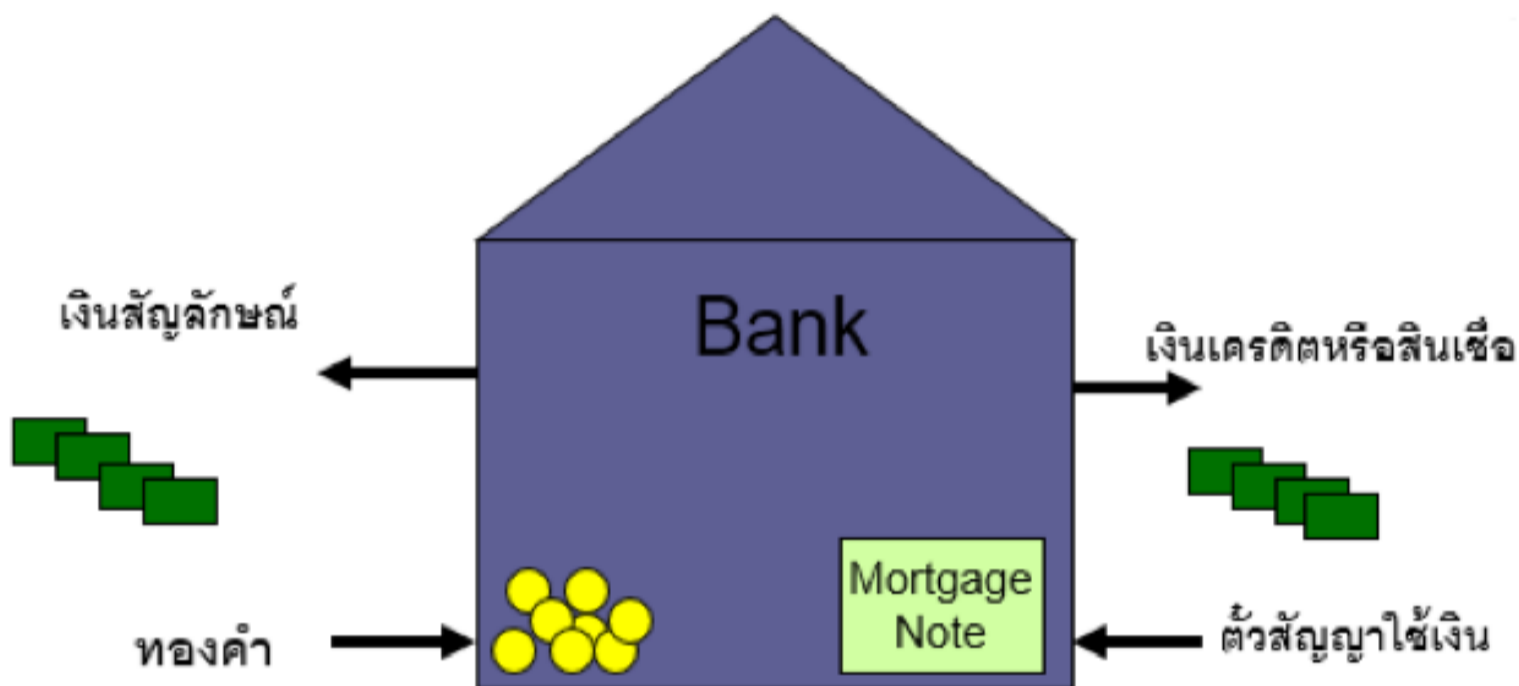
เงินและสถาบันการเงิน

เงินและหน้าที่ของเงิน

เงิน หมายถึงอะไร โดยทั่วไปคนเข้าใจว่าเงินคือสิ่งของ ไม่ว่าจะเป็เงินในรูปแบบของธนบัตร เหรียญ เช็ค บัตรเครดิต ฯลฯ แต่เมื่อเราไปติดเกาะร้างที่ไหนสักแห่ง เราจะพบว่ามันยังคงใช้ประโยชน์บนเกาะนั้นได้ ในฐานะมีด แต่เงินหรือเช็คที่เราพกติดตัวไปจะกลายเป็นของไร้ค่าทันที มันจะไม่ใช้เงินอีกต่อไป เพราะสิ่งที่ทำหน้าที่เป็น “เงิน” จำเป็นต้องมีการรองรับจากชุมชนว่ามันทำหน้าที่ในการแลกเปลี่ยนได้ เงินจึงหมายถึงสิ่งที่เป็ “ข้อตกลง” ร่วมกันภายในชุมชนว่าจะใช้สิ่งนี้เป็สื่อกลางในการแลกของ มันเกิดจากกระบวนการสร้างขึ้นของสังคมเหมือนการแต่งงานหรือทำสัญญาเช่า จะเป็จริงได้ก็ต่อเมื่อผู้คนรับรู้และยอมรับมัน

หน้าที่ในระดับปฐมภูมิของเงินคือ เป็สื่อกลางในการแลกเปลี่ยนเมื่อประชาชนทำธุรกรรมทางเศรษฐกิจ ส่วนหน้าที่ในระดับทุติยภูมิคือ หน่วยวัดมูลค่าสิ่งของและบริการ เก็บสะสมค่า (เช่น การออมเงิน) และเป็นเครื่องมือในการเก็งกำไร อย่างไรก็ตาม เงินไม่ได้ทำหน้าที่ระดับทุติยภูมิได้สมบูรณ์เสมอไป เช่น ค่าเงินอาจผันผวนเป็นต้น

เงินเครดิต (Credit Money) เงินที่ออกโดยธนาคารเกิดขึ้นครั้งแรกในอังกฤษโดยเริ่มจากช่างทอง เมื่อคนฝากเงินและทองไว้กับช่าง ช่างจะออกตัวที่นำกลับมาแลกทองคืนเมื่อใดก็ได้หรือโอนให้ผู้อื่นได้ ต่อมาช่างทองเห็นโอกาสทำกำไร จึงไม่ได้ออกแค่ตัวแก่ผู้ที่นำโลหะมาฝากเท่านั้น แต่ยังออกให้ผู้อื่นมาขอกู้ยืมเพื่อเก็บดอกเบี้ยด้วย ต่อมาเห็นรายได้ดีจึงให้ดอกเบี้ยตอบแทนแก่ผู้นำเงินหรือทองมาฝากด้วยเพื่อเป็นแรงจูงใจ แต่ทั้งสองประเภทนี้ต่างกัน ผู้ที่ฝากทองจะได้ตัวที่มีโลหะติดอยู่ด้านหลัง แต่ผู้ที่มากู้ยืมจะได้ตัวที่ไม่มีโลหะ คนส่วนมากไม่รู้ว่าคุณค่าแตกต่างกันและไม่รู้เลยว่าตัวประเภทหลังไม่สามารถนำไปแลกทองจากธนาคารได้จริง นี่เองคือจุดเริ่มต้นของเงินเครดิต ในแง่เงินคือหนี้สินนั่นเอง

ระยะแรกเงินที่ออกโดยธนาคารจึงมีปัญหาเพราะเงินทั้งสองรูปแบบต่างหมุนเวียนอยู่ในกระแสและนำไปแลกทองได้ทั้งคู่ ทองที่มีในธนาคารจึงไม่พอที่จะแลกกับธนบัตรได้ทั้งหมด จึงมีระบบให้ธนาคารเก็บเงินสดสำรองบางส่วน (fractional reserve) ขึ้นมา ในที่สุดระบบตัวฝากทองก็ล้มเลิกไปถือเป็นการสิ้นสุดเงินสัญลักษณ์ ปัจจุบันเงินทั้งหมดในระบบคือเงินเครดิต ส่วนใหญ่อยู่ในรูปเงินฝากธนาคาร ส่วนเงินธนบัตรและเหรียญมีเพียงเล็กน้อย กล่าวได้ว่า เงินที่ใช้ทุกวันนี้ไม่ใช่สื่อกลางที่จะนำไปถอนทองคำหรือเงินคืนได้อีกต่อไปแล้ว ไม่มีสิ่งใดค้ำประกันมูลค่า มันเป็นเพียงเงินที่มีค่าเพราะรัฐบาลรับรองเท่านั้น

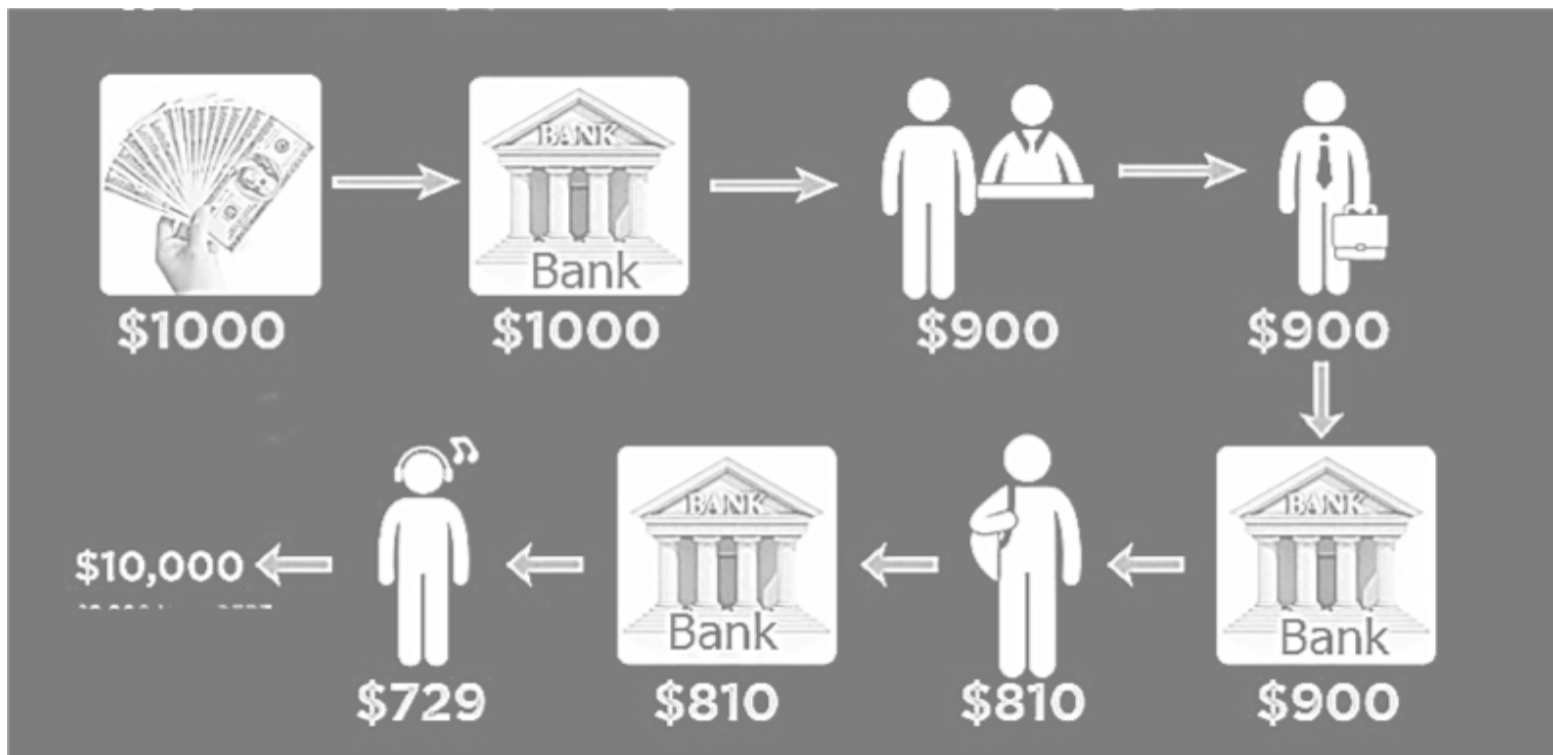
การสร้างเงิน

ปัจจุบันเงินที่มาจากธนาคารคือเงินหนี้ และเงินสดที่เราใช้อยู่ก็เป็นเพียงสัญลักษณ์เงินหนี้จากธนาคารเท่านั้นเอง ธนาคารสร้างเงินขึ้นมาจาก ๒ วิธี ดังต่อไปนี้

๑. การสร้างเงินจากกฎเงินสดสำรองบางส่วน เมื่อนาย ก ฝากเงินที่ธนาคาร ๑,๐๐๐ บาท ธนาคารนำเงินนั้นไปปล่อยกู้เพื่อคิดดอกเบี้ย แต่มีกฎว่าธนาคารต้องเก็บเงินสดสำรองร้อยละ ๑๐ จากเงินที่นาย ก ฝาก ธนาคารจึงให้นาย ข กู้ยืม ๙๐๐ บาท แต่เงินในบัญชีของนาย ก ยังมี ๑,๐๐๐ บาทเท่าเดิม ตอนนี้มีตัวเลขใน บัญชีของ

นาย ก ยังมี ๑,๐๐๐ บาทเท่าเดิม ตอนนี้มีตัวเลขในระบบ ๑,๙๐๐ บาทแล้ว เงินส่วนนี้ยังงอกเงยต่อไปได้อีก
เมื่อนาย ข นำเงินที่ได้มาไปฝากธนาคาร ๙๐๐ บาท ธนาคารก็สามารถนำเงินร้อยละ ๙๐ ของนาย ข ไปปล่อย
กู้ให้นาย ค อีก ๘๑๐ บาท เมื่อนาย ค นำเงินมาฝากในธนาคาร ธนาคารก็ปล่อยกู้ให้นาย ง อีก ๗๒๙ บาท เช่น
นี้ต่อไปเรื่อยๆ ธนาคารสามารถสร้างเงินเพิ่มขึ้นจากเงินตั้งต้นได้ถึง ๑๐ เท่า จากเงินฝากของนาย ก ธนาคาร
จะสร้างเงินขึ้นมาได้ ๑๐,๐๐๐ บาท พร้อมดอกเบี้ย

จากสถานการณ์ดังกล่าว เงินในโลกทั้งหมดทุกวันนี้จึงเป็น "หนี้" นั่นเอง อังกฤษมีเงินสดเพียงร้อย
ละ ๓ จากเงินในระบบทั้งหมด ส่วนอเมริกามีร้อยละ ๑๐ จากเงินในระบบทั้งหมด

การสร้างเงินจากกฎเงินสดสำรองบางส่วน

๒ การสร้างเงินของธนาคารกลางของอเมริกา เมื่อประชาชนถอนเงิน เราต้องแน่ใจว่ามีเงินในบัญชี
มากพอสำหรับจำนวนที่ถอน แต่เมื่อธนาคารกลางถอนเงิน กลับไม่มีเงินฝากใดๆ เลย ดังนั้น การถอนเงินของ
ธนาคารก็คือการสร้างเงินขึ้นมานั่นเอง

กระทรวงการคลังกู้เงินจากประชาชน โดยออกพันธบัตรหรือตราสารหนี้เพื่อเป็นสัญญาว่าจะคืน
เงิน เมื่อธนาคารพาณิชย์ซื้อพันธบัตรแล้วก็จะนำไปแลกเงินกับธนาคารกลาง แล้วธนาคารกลางก็พิมพ์ธนบัตร
ให้แก่ธนาคารพาณิชย์ เพราะพันธบัตรสามารถใช้เป็นสินทรัพย์เพื่อหนุนการผลิตเงิน ส่วนรัฐก็นำเงินจาก
การขายพันธบัตรไปใช้จ่าย เช่น จ้างงาน จ่ายค่าสวัสดิการ ฯลฯ เมื่อประชาชนได้รับเงินนี้จากรัฐก็นำไปฝาก
ธนาคารต่อ กระบวนการฝากและกู้ก็วนเวียนไปมาเช่นเดิม เมื่อรัฐกู้เงินมาแล้ว ถึงเวลาชำระคืนแต่ยังไม่มีเงิน
พอ รัฐก็ต้องเพิ่มเพดานหนี้ต่อไปเรื่อยๆ เพื่อไปกู้ยืมเงินใหม่มาไ้ชหนี้

ระบบดังกล่าวนี้จึงไม่มีเสถียรภาพเลย เงินที่ใส่ออยู่ในโลกทุกวันนี้ก็เป็นเพียงกระดาษ ถ้าวันใดวัน
หนึ่ง รัฐไม่รับรอง เงินก็จะไม่มูลค่าอีกต่อไป ดังเห็นได้จากกรณีของอินเดีย ที่รัฐเรียกคืนธนบัตรใบละ ๕๐๐
และ ๑,๐๐๐ ถ้าใครแลกไม่ทันภายในวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๙ ก็ไม่สามารถนำธนบัตรดังกล่าวไปแลกซื้อ
สินค้าใดๆ ได้อีก

เงินตราทางเลือก

สกุลเงินเสริม (Complementary Currencies) คือข้อตกลงในชุมชนหนึ่งๆว่าจะใช้สิ่งใดสิ่งหนึ่ง เป็นสื่อกลางแลกเปลี่ยนซื้อขายแทนสกุลเงินของประเทศ เรียกอีกอย่างว่า ระบบเงินตราชุมชน แต่ไม่ใช่ว่าเงินเสริมจะใช้ในเฉพาะท้องถิ่นเสมอไป โดยทั่วไปใช้ได้เฉพาะในชุมชนที่สร้างขึ้นมานั้น บางกรณีสกุลเงินเหล่านี้ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อช่วยเสริมเงินสกุลหลักของประเทศ การสร้างระบบเงินขึ้นมาใช้ในท้องถิ่นคือส่วนหนึ่งของการก้าวเข้าสู่ยุคหลังอุตสาหกรรม

ระบบเงินตราชุมชนแบ่งได้ ๔ ประเภท ได้แก่ ๔ รูปแบบคือ ระบบบัญชีซื้อขายในท้องถิ่น (LETS) ระบบธนบัตรท้องถิ่นหรือคูปอง (HOURS) ธนาคารเวลาชุมชน (Time Bank) และแบบผสมระหว่างระบบ LETS และ Hours

ระบบบัญชีซื้อขายในท้องถิ่น (Local Exchange Trading System หรือ LETS) สมาชิกจะเสนอไว้กับส่วนกลางว่าตนมีสินค้าและบริการอะไรบ้างที่ต้องการซื้อขาย ผู้ที่มีความต้องการตรงกันก็จะนัดพบและแลกเปลี่ยนกัน

ธนบัตรหรือคูปอง (HOURS) สมาชิกต้องกรอกข้อมูลส่วนตัวและรายละเอียดสินค้าหรือบริการที่ต้องการซื้อขาย ข้อมูลนี้จะบันทึกไว้ในส่วนกลาง ส่วนกลางจะส่งเงินของระบบไปให้สมาชิกตามจำนวนที่ตกลงกัน

ธนาคารเวลาชุมชน (Time Bank) แนวคิดของระบบนี้คือ การจ่ายค่าจ้างแรงงานในรูปแบบเวลาของการใช้แรงงาน เช่น เงินมูลค่า ๑ ดอลลาร์เวลา มีค่าเท่ากับ ๑ ชั่วโมงการทำงาน คนที่ซื้อเวลาทำงานจากผู้อื่นไว้ ๑ ดอลลาร์ ก็ต้องใช้คืนในภายหลัง ๑ ดอลลาร์

ระบบผสม โดยใช้ระบบสมาชิก เมื่อสมาชิกซื้อของ มูลค่าในบัญชีจะถูกหักเพื่อไปเพิ่มเครดิตส่วนกลาง แต่ผู้ที่ไม่ใช่สมาชิกก็สามารถใช้ระบบนี้ได้ หรือใช้คูปองโดยไม่ลงบัญชีกับส่วนกลางก็ได้ เพราะสุดท้ายคูปองจะหมุนเวียนมาถึงมือสมาชิกที่ต้องฝากเงินเข้าบัญชีในระบบอยู่ดี

ตัวอย่างเงินตราชุมชนในบราซิล

ปัญหาหลักในเมืองควิริติบา ประเทศบราซิล คือขยะ ประชากรจำนวนมากอาศัยอยู่ในชุมชนแออัดที่คับแคบและแน่นมาก รถขยะไม่สามารถเข้าไปได้ ขยะจึงพอกพูนขึ้นเรื่อยๆ ทำให้เกิดโรคระบาดตามมา นายกเทศมนตรีของเมืองไม่มีงบประมาณจะจัดการเรื่องนี้ แต่เมืองนี้มีจุดแข็งตรงที่สามารถผลิตอาหารได้เองเพราะดินและสภาพอากาศเหมาะสม มีระบบรถประจำทางแต่คนในสลัมยากจนเกินกว่าจะใช้บริการ นายกเทศมนตรีจึงนำปัจจัยเหล่านี้มาช่วยแก้ปัญหา

โดยนำถังขยะไปวางรอบๆ พื้นที่ชุมชน คนที่นำถังขยะแบบยังไม่แยกมาวางจะได้เหรียญขึ้นรถเมล์ คนที่แยกกระดาษและพลาสติกมาจะได้ผักและผลไม้สด นอกจากนี้ยังมีโครงการในโรงเรียน เด็กสามารถนำขยะมาแลกอุปกรณ์การเรียนได้

สวนเมือง Palmeiras ในบราซิล มีกลุ่มเอ็นจีโอและชาวเมืองร่วมกันตั้งธนาคารสินเชื่อชุมชนขึ้นมา เพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจในท้องถิ่น งานอย่างหนึ่งของธนาคารคือ สร้างเงินตราชุมชนที่เรียกว่า Palma เพื่อส่งเสริมการค้าในท้องถิ่น เงินนี้จะหมุนเวียนอยู่ในเขตเมือง Palmeira และเพราะเงินนี้ไม่สามารถใช้จ่ายนอกเมืองได้ คนจึงพยายามซื้อขายสินค้าในท้องถิ่นให้มากที่สุด เงินตราจึงไม่รั่วไหล เศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็งขึ้น

การจัดตั้งชุมชนสู่การเคลื่อนไหวทางสังคม

(ถอดความจากการบรรยายของ ปรีดา คงแป้น)

การจัดระบบชุมชน (Community Organizing) เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ คนทำงานจะใช้ปัญหาหรือจุดที่ชุมชนต้องการพัฒนาเป็นเงื่อนไขแรกในการทำงาน แล้วคอยทำหน้าที่กระตุ้น ประสาน เชื่อมโยง และตั้งคำถามให้ชาวบ้านคิดและเคลื่อนไหวเอง ไม่ทำแทน ถ้าจำเป็นอาจแทรกแซงบ้างแต่อย่างสร้างสรรค์ ไม่ใช่ครอบงำ

ชุมชนในพื้นที่สีนํ้ามิ : พลิกวิกฤตเป็นโอกาส

พ.ศ. ๒๕๔๗ เกิดภัยสีนํ้ามิขึ้นใน ๖ จังหวัดชายฝั่งอันดามันของประเทศไทย จากทั้งหมด ๔๐๗ หมู่บ้าน ๑๒,๔๘๐ ครอบครัว ๖,๘๒๔ หลังคาเรือนที่ได้รับผลกระทบ มี ๔๗ หมู่บ้าน ๕,๔๔๘ ครอบครัวที่ได้รับความเสียหายอย่างหนัก นักจัดระบบชุมชนใช้สีนํ้ามิเป็นเงื่อนไขในการทำงานเพื่อสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนและเครือข่าย กล่าวคือ ไม่ได้เข้าไปช่วยชาวบ้านแบบสังคมสงเคราะห์ที่เอาข้าวของไปแจก แต่ลงไปผลักดันให้ชาวบ้านได้ร่วมคิด ร่วมทำ และบริหารจัดการตนเอง จนนำไปสู่การร่วมมือกับองค์กรอื่นๆ จากชุมชนผู้ประสบภัยพัฒนาขึ้นเป็นชุมชนป้องกันภัย สามารถช่วยเหลือผู้เดือดร้อนกลุ่มอื่นๆ และยกระดับจิตสำนึกสาธารณะ โดยมีกระบวนการทำงานดังนี้

๑. บรรเทาทุกข์เบื้องต้น ภัยพิบัติครั้งนี้เสียหายรุนแรงมาก ความช่วยเหลือจึงหลั่งไหลมาจากหลายส่วนทั้งจากรัฐและเอกชน แบ่งได้คร่าวๆ ๓ ส่วน ได้แก่ งานช่วยผู้บาดเจ็บและค้นหาศพผู้เสียชีวิต งานบริจาคสิ่งของเพื่อช่วยเหลือ และงานช่วยเหลือผู้รอดชีวิตให้อยู่ต่อไป

๒. ส่งเสริมการทำงานอย่างมีส่วนร่วม ความช่วยเหลือเข้ามามาก ปัญหาก็ตามมาเหมือนกัน เช่น การจัดสรรของบริจาคที่ไม่ทั่วถึง หน่วยงานรัฐทำงานช้า เป็นต้น ผู้ประสบภัยจึงต้องลุกขึ้นมาช่วยงานและแก้ปัญหาด้วยตนเอง นักจัดระบบชุมชนส่งเสริมให้ชาวบ้านมีส่วนร่วม โดยแบ่งเป็นกลุ่มดูแลเรื่องรับของบริจาค ดูแลผู้ออนแอ สร้างที่อยู่อาศัย หุงหาอาหาร ฯลฯ นอกจากนี้ ยังประชุมปรึกษาหารือกันอย่างสม่ำเสมอเพื่อปรับปรุงแก้ไขและติดตามงาน ชาวบ้านจึงได้เรียนรู้ไปด้วยในระหว่างวิกฤต

๓. พัฒนาอาชีพ พื้นฟูจิตใจ และเสริมสร้างรายได้ การแบ่งงานกันทำคือส่วนหนึ่งของการฟื้นฟูและเยียวยาจิตใจ อย่างน้อยช่วยให้ชาวบ้านได้เคลื่อนไหวและคิดถึงวันข้างหน้า เพื่อให้ซึมเศร้ากับความสูญเสีย น้อยลง นอกจากนี้ยังมีกระบวนการสร้างสรรค์อื่นๆ ที่นอกจากเยียวยาจิตใจแล้วยังช่วยให้เกิดรายได้ด้วย เช่น ทำผ้าบาติก สานแห ตัดเย็บเสื้อผ้า ฯลฯ บรรยายภาค อีกทั้งยังมีการดูแลจากแพทย์จากหลายองค์กร ผู้นำทางศาสนาและจิตวิญญาณรวมด้วย

๔. รวมมือออกแบบบ้านและชุมชน หลังจากช่วยเหลือเฉพาะหน้าในระยะสั้นแล้ว นักจัดระบบชุมชนได้ช่วยเหลือชาวบ้านทำงานในระยะยาวเรื่องการสร้างบ้านและชุมชนใหม่เพราะบ้านเก่าเสียหายหมดแล้ว รัฐมักแก้ปัญหาโดยออกแบบและสร้างบ้านแบบสำเร็จรูปแล้วให้ชาวบ้านย้ายเข้าไปอยู่เลย ปัญหามักเกิดตามมาเพราะผู้ออกแบบไม่ใช่คนในพื้นที่จึงไม่เข้าใจสภาพอากาศและการใช้สอยของชาวบ้าน นักจัดระบบชุมชนทำงานโดยปรึกษาหารือกับชาวบ้าน มีสถาปนิกมาช่วยออกแบบผังชุมชนและบ้านโดยชาวบ้านออกความคิดเห็น บ้านจึงตรงกับความต้องการ สอดคล้องกับวิถีชีวิตอย่างแท้จริง เมื่อลงมือสร้างทุกคนไม่ว่าเด็กหรือผู้ใหญ่ ผู้หญิงหรือผู้ชายต่างร่วมลงแรงด้วย เป็นขั้นตอนสำคัญของการหลอมรวมใจชาวบ้าน

๕. ซ่อมและสร้างเรือหาปลา เรือคือวิถีชีวิตของชาวบ้านที่นี่ เหตุการณ์สึนามิทำลายเครื่องมือทำมาหากินเกือบทั้งหมด การซ่อมและสร้างเรือคือสัญลักษณ์ของการเริ่มต้นชีวิตใหม่

๖. ตั้งกลุ่มออมทรัพย์ นักจัดระบบชุมชนชวนชาวบ้านมาออมเงินร่วมกันโดยใช้เงินบริจาคเป็นเงินตั้งต้น ปัจจุบันหมู่บ้านน้ำเค็มมีทุนหมุนเวียน ๑๐ ล้านบาทใช้ในการพัฒนาและทำกิจกรรมต่างๆ

๗. พัฒนาแกนนำ ประชุมสรุปบทเรียน และแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน เพื่อให้ชาวบ้านได้ระดมความคิดเห็น ทบทวนจุดอ่อนจุดแข็งของตนเองอย่างต่อเนื่อง สำหรับนักจัดระบบชุมชน ประสบการณ์ทุกอย่างมีค่า แม้แต่ความล้มเหลวก็เป็นประโยชน์ในแง่การเรียนรู้ วิเคราะห์ และพัฒนาตนเองต่อไปในอนาคต

๘. ฟื้นฟูประเพณี วัฒนธรรม ศาสนา และภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อเยียวยาความทุกข์และสร้างขวัญกำลังใจให้ชาวบ้านมีชีวิตต่อไป รวมทั้งสนับสนุนให้เกิดลานวัฒนธรรมและพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นของชาวเล เหล่านี้นอกจากสร้างความเชื่อมั่นให้ชาวบ้านแล้ว ยังเป็นกระบวนการหลอมรวมคน และเป็นเครื่องมือบอกเล่าเรื่องราวแก่คนภายนอก เหล่านี้คือสิ่งที่ช่วยให้ชาวบ้านเข้มแข็งและยืนหยัดต่อสู้กับความยุติธรรมได้ในระยะยาว

๙. จัดตั้งเครือข่ายผู้ประสบภัยสึนามิ มีการประกาศตั้งเครือข่ายตั้งแต่ ๓ เดือนแรกหลังเกิดสึนามิ แกนนำของแต่ละชุมชนจะได้พบปะแลกเปลี่ยนกันอย่างสม่ำเสมอ และขยายขอบเขตงานไปไกลกว่าเรื่องสึนามิ เช่น ต่อสู้เรื่องสิทธิที่ดิน เป็นต้น แรกเริ่มมี ๓๐ ชุมชน ต่อมาเพิ่มเป็นร้อยกว่าชุมชน ในวาระรำลึกครบรอบหนึ่งปีของผู้ประสบภัยสึนามิมีผู้เข้าร่วม กว่า ๑,๕๐๐ คน เพื่อหาทางฟื้นฟูชุมชนอย่างยั่งยืนร่วมกัน นี่คือนวัตกรรมของการสร้างมวลชนโดยใช้ปัญหาเป็นเงื่อนไข

๑๐. ผลักดันปัญหาเข้าสู่วาระแห่งชาติ การจัดระบบชุมชนจะต้องทำงานแก้ไขปัญหาระดับชุมชน ควบคู่ไปกับการเคลื่อนไหวเชิงโครงสร้างและนโยบาย หลังเหตุการณ์สึนามิได้พบว่า มีชุมชนจำนวนมากที่ไม่สามารถเข้าถึงสิทธิพื้นฐาน เช่น บัตรประชาชน การศึกษา ความมั่นคงในที่อยู่อาศัย ฯลฯ อย่างชาวมอแกนที่อยู่บริเวณชายฝั่งทะเลมาสามารถกว่าปี แต่กลับไม่มีเอกสารสิทธิ์ที่ดิน ปัญหาที่ตามมาหลังสึนามิคือ นายทุน และนักการเมืองอ้างสิทธิ์เหนือที่ดินที่ชาวบ้านเคยอยู่หรือพื้นที่ทำกินของชุมชน วิธีแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า อย่างหนึ่งคือ ชาวบ้านต้องเร่งสร้างชุมชนใหม่บนที่ดินเดิมแม้ว่านักการเมืองหรือนายทุนมาอ้างสิทธิ์เหนือที่ บริเวณนั้น เพราะเมื่อชาวบ้านได้ปักหลักอย่างมั่นคงแล้ว อำนาจต่อรองจะมีมากขึ้น จึงรวบรวมปัญหาจาก ชุมชนต่างๆ และเสนอต่อรัฐบาล พร้อมทั้งเผยแพร่ผ่านสื่อมวลชน ส่งผลให้รัฐตั้งคณะกรรมการมาแก้ไขปัญหา ที่ดินอย่างเร่งด่วน ชาวบ้านได้กลับไปอยู่ที่เดิมและได้เอกสารสิทธิ์อย่างถูกต้องแน่นอนว่า ยังมีจำนวนมาก ที่ต้องเสียที่ดินให้แก่ผู้มีอำนาจ

โดยสรุป นักจัดระบบชุมชนได้พลิกวิกฤตเป็นโอกาส ผู้ประสบภัยสึนามิได้รวมตัวกันเป็นเครือข่าย เพื่อแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า รวมตัวกันตั้งกองทุนและทำกิจกรรมต่างๆ รวมถึงแก้ไขปัญหาที่ดินและปัญหาด้านสิทธิอื่นๆ ชาวบ้านไม่เพียงดูแลชุมชนตนเอง แต่ยังยกระดับจิตสำนึกเคลื่อนไหวเพื่อช่วยชุมชนอื่นๆ ทั้งยังได้ผลักดันจนเกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบาย

กลุ่มปัญหาที่ดินและทรัพยากร

นอกเหนือจากปัญหาที่เกิดขึ้นหลังสึนามิเท่านั้น แต่การพัฒนาและการท่องเที่ยวเองก็ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตชาวเลและชนพื้นเมืองที่อาศัยอยู่บริเวณชายทะเลอย่างรุนแรง มีทั้งกรณีที่รัฐประกาศเขตอุทยานทับที่ชาวบ้าน รัฐให้สัมปทานเหมืองแร่ และนายทุนยึดครองที่ดินเพื่อสร้างรีสอร์ทและโรงแรม เช่น กรณีชาวเลบนเกาะหลีเป๊ะ ที่อาศัยอยู่บนเกาะมานานหลายร้อยปี นอกจากถูกรัฐประกาศเขตอุทยานทับที่แล้วยังมีเอกชนมาไล่ที่ด้วย นักจัดระบบชุมชนต้องช่วยผลักดันให้มีกฎหมายแก้ไขปัญหาที่ดินและส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากร

กลุ่มคนไทยพลัดถิ่น คนไทยไร้สัญชาติ

นักจัดระบบชุมชนสังเกตเห็นปัญหาอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นขณะช่วยเหลือผู้ประสบภัยสึนามิ นั่นคือหน่วยงานรัฐมักเลือกช่วยเหลือเฉพาะผู้มีบัตร ผู้เดือดร้อนจำนวนมากจำนวนมากที่ไม่มีสัญชาติจึงไม่ได้รับความช่วยเหลืออย่างเท่าเทียม นักจัดระบบชุมชนจึงได้ลงไปศึกษาและทำงานกับปัญหานี้อย่างจริงจัง พบว่าในกลุ่มผู้ไม่มีบัตรนี้แท้จริงคือคนไทยที่ไร้สัญชาติหรือคนไทยพลัดถิ่น แต่เดิมเขตมะริด ทวาย ตะนาวศรี ฯลฯ และบางส่วนของประเทศกัมพูชา เคยเป็นของไทย แต่เมื่ออังกฤษแบ่งเขตประเทศไทยและเพื่อนบ้านใหม่เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๑ ดินแดนเหล่านี้ก็ตกไปอยู่ในเขตของประเทศเพื่อนบ้าน เมื่อเกิดสงครามจึงหลบภัยเข้ามาอยู่ในไทยกระจายไปตามระนอง ประจวบ ชุมพร ตราด และตาก มีจำนวนประมาณ ๕๐,๐๐๐ คน และต้องกลายเป็นคนสัญชาติพม่าว่า “อยู่เมียนมาร์เขาว่าเป็นคนไทย อยู่ไทยเขาว่าเป็นเมียนมาร์”

ปัญหาของคนไทยพลัดถิ่นประการแรกคือ ไม่มีสิทธิขั้นพื้นฐาน ไม่สามารถเข้าถึงบริการด้านสุขภาพ การศึกษา สิทธิของผู้สูงอายุและคนพิการ ไม่มีสิทธิเดินทางออกนอกพื้นที่ ไม่สามารถทำธุรกรรมทางกฎหมาย ไม่ว่าจะเป็นการจดทะเบียนสมรสหรือจดทะเบียนสิทธิครอบครองอสังหาริมทรัพย์ เมื่อถูกเอาผิดเอาเปรียบก็ไม่สามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้ บางครั้งจึงเจ้าหน้าที่รัฐขูดรีดเพื่อแลกกับการได้อยู่ไทย หรือถูกเอาเปรียบโกงค่าแรง เพราะนายจ้างเห็นว่าคนเหล่านี้แฉงความเอาเรื่องตนเองไม่ได้ คนไทยพลัดถิ่นต้องกลายเป็นผู้ไร้สิทธิทั้งในรัฐไทยและเมียนมาร์ ถูกกระทำให้อยู่ในสถานะที่ไม่ได้เป็นมนุษย์เต็มตัว ไม่สามารถแม้แต่จะเรียกร้องขอมีสติ เมื่อไม่มีบัตรก็ไม่มีสิทธิเป็นเจ้าของบ้าน ต้องอาศัยสร้างบ้านในที่ต่างๆ และถูกไล่ที่บ่อยครั้ง คนไทยพลัดถิ่นที่ได้รับผลกระทบจากสึนามิก็ไม่ได้รับเงินช่วยเหลือมาซ่อมแซมบ้าน ต้องซ่อมแซมกันเองอย่างง่าย ๆ เด็กไทยพลัดถิ่นแม่จะได้เข้าโรงเรียนแต่ไม่ชัดเจนเรื่องวุฒิการศึกษา โรงเรียนมักคอยทวงถามใบสูติบัตรหรือทะเบียนบ้าน เด็กจึงอับอายไม่ออกไปเรียน หลายคนจึงตัดสินใจลาออกจากโรงเรียน

นักจัดระบบชุมชนภายใต้มูลนิธิชุมชนไทยจึงค้นคว้าข้อมูลเรื่องนี้ และพยายามหาช่องทางนำเสนอผ่านสื่อสาธารณะ รวมถึงเข้าหาหน่วยงานรัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อผลักดันให้เกิดการช่วยเหลือ หัวใจอย่างหนึ่งของการจัดระบบชุมชนคือรวมพลังคนเป็นเครือข่าย คนไทยพลัดถิ่นจึงเข้าร่วมกับกลุ่มเครือข่ายผู้ประสบภัยสึนามิและกลุ่มประสบปัญหาที่ดินเพื่อหาทางออกร่วมกัน นอกจากนี้ ยังรวมใจกันผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่างๆ เช่น แสดงหนังตะลุง ลิเกป่า ฯลฯ ศิลปวัฒนธรรมเหล่านี้ไม่เพียงชุบชูจิตใจให้ทุกคนสู้กับปัญหาตั้งเครียดได้ แต่ยังเชื่อมรอยคนเข้าด้วยกันและทำให้อัตลักษณ์ของกลุ่มเข้มขึ้น มีการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็น ๔๗ เวที ก่อนร่างกฎหมายและเสนอกฎหมายว่าด้วยการคืนสัญชาติไทยให้คนไทยพลัดถิ่น แต่ติดค้างอยู่ในสภาเป็นเวลานานกว่า ๑ ปี

ในวันที่ ๑๓ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๗ คนไทยพลัดถิ่นได้เดินทางมาจากจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ไปยังหน้ารัฐสภาในวันเปิดสมัยประชุมวันแรก เพื่อเรียกร้องให้รัฐออกกฎหมายสัญชาติให้คนพลัดถิ่นได้อยู่ในฐานะคนไทย ในระหว่างเดินทาง คนไทยพลัดถิ่นได้สื่อสารให้ชาวบ้านที่ได้พบเจอระหว่างทางให้เข้าใจว่าตนกำลังขอ "คืนสัญชาติ คืนศักดิ์ศรี คืนมาตุภูมิ" ได้รับการสนับสนุนจากสื่อมวลชนและภาคีหลายฝ่าย เงินที่ใช้ในกิจกรรมนี้มาจากการสะสมเงินในกระปุกออมสินของชาวบ้านและจากการสนับสนุนของเครือข่าย เมื่อถึงสภาพตัวแทนคนไทยพลัดถิ่น นักวิชาการ และนักจัดระบบชุมชนได้เข้าพบกับนายกรัฐมนตรีเพื่อหารือเรื่องนำกฎหมายเข้าสภาฯ แล้วในที่สุดวันที่ ๒๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๕ พระราชบัญญัติสัญชาติฉบับที่ ๕ ก็ผ่านการพิจารณาและประกาศใช้ในราชกิจจานุเบกษา รวมระยะเวลาขับเคลื่อน ๑๐ ปี

อย่างไรก็ตาม ปัญหายังไม่จบแค่นั้น เพราะระบบราชการมีขั้นตอนและรายละเอียดมาก จากจำนวน ๕๐,๐๐๐ กว่าคน ผ่านไป ๓ ปี มีคนไทยพลัดถิ่นได้รับการรับรองเพียงประมาณ ๓,๐๐๐ คน จึงต้องมีการติดตามและผลักดันงานต่อไปเพื่อให้คนไทยพลัดถิ่นได้อยู่ในไทยในฐานะพลเมืองไทย สำหรับนักจัดระบบชุมชนแค่ได้สัญชาติยังไม่พอ แต่ยังมีเป้าหมายว่าจะผลักดันให้เกิดการทำงานเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็ง ชาวบ้านมีที่อยู่อาศัยอย่างมั่นคง และฟื้นฟูคุณภาพชีวิตของตนเองได้

ยังมีชุมชนจำนวนมากที่ประสบปัญหาและไม่ได้รับสิทธิขั้นพื้นฐาน การเข้าไปช่วยแก้ไขปัญหาลเฉพาะหน้าของชาวบ้านคือจุดเริ่มต้นที่จะเข้าไปทำงานในระดับที่ลึกกว่า ทั้งเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนและผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบาย แม้ว่าจจะบรรลุเป้าหมาย ชาวบ้านได้รับความช่วยเหลือและรัฐยอมรับฟัง แต่งานของนักจัดระบบชุมชนจะยังทำงานต่อไป ผลักดันให้ชุมชนรากหญ้าและชายขอบทั้งหลายรวมตัวกันและฟื้นฟูตนเองอย่างเข้มแข็ง จนสามารถมีพลังอำนาจต่อรองกับรัฐและผู้มีอำนาจได้ เพื่อนำไปสู่เป้าหมายสูงสุดคือการสร้างสังคมที่เป็นธรรมและเท่าเทียม

แนวคิดทางเลือก

พรรคเขียว (Green Party)

เกิดขึ้นจากความต้องการการนำอุดมการณ์นิเวศนิยมเข้าสู่โครงสร้างทางการเมือง แม้โดยรวมพรรคเขียวจะยังไม่ประสบความสำเร็จมากนัก แต่เห็นได้ว่าผลการเลือกตั้งในหลายประเทศ ของยุโรป พรรคนี้เติบโตอย่างสม่ำเสมอตลอดเวลา

นิเวศนิยม (Ecologism) คือการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตและสิ่งแวดล้อม ให้คุณค่าแก่การรักษาเครือข่ายความสัมพันธ์เพื่อความยั่งยืนของทุกชีวิต คุณค่าหลักของนิเวศนิยมได้แก่ นิเวศวิทยา ความเป็นองค์รวม ความยั่งยืน จริยธรรมต่อสิ่งแวดล้อม และเปลี่ยนจากการ "มี" เป็นการ "เป็นมนุษย์"

- นิเวศวิทยา หรือความรู้ที่ว่าด้วยระบบธรรมชาติที่ประกอบด้วยสิ่งมีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิต สมดุลของธรรมชาติสำคัญต่อความอยู่รอดของมนุษย์ มนุษย์เป็นเพียงส่วนหนึ่งของระบบนิเวศ ไม่ใช่ศูนย์กลาง
- ความเป็นองค์รวม คือความเชื่อที่ว่าองค์รวมทั้งหมดสำคัญกว่าส่วนใดส่วนหนึ่ง ความสมดุลของธรรมชาติโดยรวมสำคัญกว่าการตอบสนองความต้องการของมนุษย์
- ความยั่งยืน คือศักยภาพของระบบที่จะอยู่ต่อไปได้อย่างสมดุลในระยะยาว ไม่ใช่แค่ในชีวิตของคนปัจจุบัน แต่ยั่งยืนไปจนถึงคนในอนาคต การที่มนุษย์ทำลายสิ่งแวดล้อมในวันนี้ จึงหมายถึงการละเมิดสิทธิที่จะมีชีวิตอย่างปลอดภัยของคนรุ่นต่อไป
- จริยธรรมต่อสิ่งแวดล้อม หมายถึง เราจะต้องใช้มาตรฐานทางจริยธรรมและคุณค่าที่ใช้กับมนุษย์ไปปรับใช้กับสิ่งมีชีวิตอื่นๆ และสิ่งแวดล้อมด้วย เช่นเดียวกับการรณรงค์เรื่องสิทธิของสัตว์ เพราะสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ก็รู้สึกเจ็บปวดได้ไม่ต่างจากมนุษย์ ธรรมชาติมีคุณค่าในตัวเอง ไม่ได้เกิดมาเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์
- เปลี่ยนจากการมีสู่การเป็นมนุษย์ โดยนิยามคำว่า "ความสุข" และ "ความอยู่ดีมีสุข" ของมนุษย์ใหม่ โดยไม่ขึ้นอยู่กับวัตถุและการบริโภค บริโภคนิยมเป็นปรากฏการณ์ที่มีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมและจิตสำนึกของทุกคน ความสุขของมนุษย์ผูกติดอยู่กับการครอบครองวัตถุ หรือที่เรียกว่า "การมี" ความสุขในมุมมองของนิเวศนิยมคือ การเป็นมนุษย์ที่หาความพึงพอใจด้วยการแบ่งปัน การเติบโต และการตระหนักรู้ทางจิตวิญญาณ เหล่านี้คือคุณลักษณะที่จะช่วยให้มนุษย์พัฒนาตนเองจนกลายเป็นหนึ่งเดียวกับสิ่งมีชีวิตอื่นๆ และจักรวาล

ทฤษฎีการเมืองสีเขียว (Green Political Theory)

คือแนวคิดและทฤษฎีต่างๆ ด้านการเมืองที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างโลกของมนุษย์และสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ และการจัดการกับปัญหาพร้อมสมัยด้วยเครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์และการเมือง เช่น การบริโภคมากเกินไป การเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศ การผลาญทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น แนวคิดนี้ต้องการไปให้ไกลกว่าทฤษฎีสิ่งแวดล้อมที่สนใจแต่มนุษย์และธรรมชาติ โดยมองข้ามสิ่งที่ "ไม่ใช่ธรรมชาติ" และให้ความสำคัญกับการทำงานเชิงโครงสร้างมากกว่าการเปลี่ยนแปลงระดับปัจเจกบุคคล ลักษณะของทฤษฎีการเมืองสีเขียวมีดังนี้

- ข้ามพ้นการแบ่งแยกมนุษย์กับธรรมชาติและ การรับรู้ผิดๆ ที่ว่า มนุษย์เหนือกว่าธรรมชาติ
- มนุษย์เป็นเพียงสิ่งมีชีวิตสายพันธุ์หนึ่ง ไม่ต่างจากสัตว์อื่นๆ
- ความสัมพันธ์ในสังคมและในระบบสิ่งแวดล้อมไม่ใช่แค่สำคัญ แต่คือ "ส่วนประกอบ" หนึ่งของสังคมมนุษย์ ฉะนั้น เราไม่อาจเสนอทฤษฎีทางสังคมโดยไม่นึกถึงการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสังคมและสิ่งแวดล้อม รวมถึงแง่มุมด้านธรรมชาติที่อยู่ในสังคมมนุษย์ได้เลย
- จริยธรรมต่อสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ มนุษย์ควรขยายพื้นที่ของจริยธรรม โดยคำนึงถึงโลกของสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์และสิทธิของคนในอนาคตด้วย

ทฤษฎีการเมืองสีเขียวให้ความสำคัญแก่ชุมชน เพราะเชื่อว่าองค์กรและกฎระเบียบต่างๆ ที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และการเมืองจะทำงานได้ดีที่สุดเมื่ออยู่ในรูปแบบชุมชนขนาดเล็ก ทั้งรัฐและระบบตลาดจึงเป็นเครื่องมือที่ส่งเสริมให้เกิดองค์กรการเมืองและเศรษฐกิจในระดับชุมชน หนุนเสริมวิถีชีวิตท้องถิ่น และป้องกันความไม่เท่าเทียมที่จะเกิดขึ้นในกิจกรรมทางเศรษฐกิจสังคม เพราะความไม่เท่าเทียมคืออุปสรรคที่ทำให้สังคมไม่อาจเปลี่ยนผ่านไปสู่ความยั่งยืนได้ ทั้งยังเห็นว่าการทำงานเชิงโครงสร้างสำคัญกว่าพฤติกรรมของปัจเจกบุคคล

ทฤษฎีการเมืองสีเขียวเห็นว่า การวิเคราะห์ "ความไม่ยั่งยืน" ที่เกิดขึ้นบนโลกขณะนี้สำคัญกว่าการมองหาหนทางใหม่ที่จะนำไปสู่ความยั่งยืน เพราะสถานการณ์ของโลกขณะนี้ คือความอยู่ติธรรม เราจึงควรเริ่มจากตรงนี้ มองหารากของมันเป็นปัญหาที่มีอยู่มาจากแรงขับและสาเหตุใด จากนั้นให้หาทางลดสิ่งเหล่านี้ เพื่อสร้างเงื่อนไขที่จะนำไปสู่ความยั่งยืนในอนาคต เพราะผู้ที่เอาแต่มองหาทางออกที่ยั่งยืนก็ยิ่งใช้ชีวิตที่เอาเปรียบสิ่งแวดล้อมเช่นเดิม หัวใจสำคัญจึงอยู่ที่การกลับมาแก้ไขปัจจุบัน ผู้คนมักเห็นตรงกันว่าอะไรไม่ถูกต้อง ในขณะที่มุมมองต่อความถูกต้องมีหลากหลาย การระดมมวลชนจะเกิดขึ้นได้ง่ายกว่า ถ้าชี้ให้คนเห็นถึงปัญหาที่มีร่วมกัน

แนวคิดการเมืองสีเขียว แนวคิดนิเวศวิทยาการเมืองแตกต่างจากแนวคิดสิ่งแวดล้อมทั่วไป ทฤษฎีสิ่งแวดล้อมเชื่อว่าสามารถแก้ปัญหาได้โดยไม่ต้องเปลี่ยนค่านิยมหรือแบบแผนด้านการผลิตและการบริโภค ในขณะที่การเมืองสีเขียวเชื่อในการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตให้มีแบบแผนที่ยั่งยืนมากขึ้นและมองเห็นความเชื่อมโยงของมนุษย์และสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ และนำความคิดความเชื่อนี้มาปรับเข้ากับวิถีทางสังคมการเมือง การเมืองสีเขียวมีแนวคิดสำคัญดังนี้

- การต่อสู้กับกระบวนการทัศน์ทางเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมที่ครอบงำมนุษย์
- เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตเพื่อจำกัดการบริโภค ลดขนาดของสังคมอุตสาหกรรมเป็น สังคมขนาดเล็กที่ยั่งยืน
- แนวคิดการเมืองสีเขียวไม่ใช่ทั้งฝ่ายซ้ายและฝ่ายขวา เพราะทั้งสองแนวคิดต่างเชื่อว่าประชาชนจะพึงพอใจเมื่อเศรษฐกิจเติบโตสูงสุด แต่แนวคิดสีเขียวเชื่อในชีวิตที่ดีและการบริโภคที่น้อยลง
- การเมืองสีเขียวต้องการเห็นภาพโลกยุคหลังอุตสาหกรรมและวิสัยทัศน์แนวนิเวศวิทยาแนวเล็ก ต้องการแนวทางที่ใช้ได้จริงและจำกัดการเติบโตทางเศรษฐกิจ อุตสาหกรรม และเทคโนโลยีของมนุษย์ รวมถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทั้งในระดับบุคคลและชุมชน

ทักษะแนวพุทธของสุลักษณ์ ศิวรักษ์

อาจารย์สุลักษณ์เห็นว่าทุกประเทศในเอเชียใช้รูปแบบการปกครองที่ลอกเลียนมาจากตะวันตก แต่สิ่งที่เห็นคือรัฐตะวันตกเองก็ไม่สามารถทำงานอย่างมีประสิทธิภาพได้อีกต่อไปแล้ว และในตอนนี้รัฐชาติถูกควบคุมโดยบรรษัทข้ามชาติ จึงทำให้เลวร้ายมากขึ้นไปอีก เราจึงต้องหาทางเลือกใหม่ที่ออกจากรูปแบบเดิมๆ เหล่านี้ ทางออกนั้นได้แก่

- ลดอำนาจของสถาบันต่างๆ และกระจายอำนาจแก่ประชาชน สถาบันขนาดใหญ่เน้นล่าสม้ยและสิ้นเปลือง ยังมีโครงสร้างใหญ่โตมากเท่าใด รัฐยิ่งกดขี่มากขึ้นเท่านั้น คำว่า “รัฐสุระ” ในสันสกฤตและบาลี หมายถึง “ประชาชน” เราควรหรือหรือสลายโครงสร้างองค์กรขนาดใหญ่และกระจายอำนาจให้แก่ประชาชน ลดจำนวนคนทำงานให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ รวมถึงจำกัดสิทธิ์ของบรรษัทข้ามชาติด้วย
- พัฒนารูปแบบการเมืองทางเลือกที่เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ความแตกต่างทางชนชั้นและเพศ กลับไปสู่ความประสานกลมกลืนระหว่างหยินและหยาง ต้องเปลี่ยนจากภายใน และประสานสมองกับหัวใจให้เป็นหนึ่งเดียวกัน ด้วยเหตุนี้ ผมจึงเห็นว่าเราจำเป็นต้องมีบางสิ่งบางอย่างที่เป็นแง่มุมทางจิตวิญญาณอยู่
- สร้างระบบการศึกษาที่ให้คนเผชิญหน้ากับความทุกข์และเข้าใจคนยากคนจน ระบบการศึกษาทุกวันนี้ หลีกเลี่ยงความทุกข์ ยิ่งมหาวิทยาลัยดีเท่าไร บริเวณของมหาวิทยาลัยก็ยิ่งสวยเท่านั้น สิ่งที่คุณเรียนในสถาบันเหล่านี้ไม่ใช่ของจริง การศึกษาต้องช่วยให้คนเข้าใจความรุนแรงเชิงโครงสร้างและเชื่อมั่นสัมพันธ์กับตัวตนภายในของคุณอย่างไร

- กลับไปหารากเดิม ให้ความสำคัญต่อคนพื้นเมือง โลกสมัยใหม่สอนให้เราดูถูกคนเหล่านี้ว่าล้าหลัง และไม่มีการศึกษา แต่แท้จริง รากดั้งเดิมมีคุณมากกว่าโทษ ตัวอย่างเช่น ชาวบ้านปากมูลที่ใช้ชีวิตด้วยวิถีแบบเดิมมาไม่น้อยกว่าแปดร้อยปีโดยแทบไม่มีอาชญากรรมเลย ชาวบ้านอาจไม่ได้นับถือศาสนาใดๆ ด้วยซ้ำ แต่มีวิถีที่พึ่งตนเองได้และเคารพต่อธรรมชาติ

- การใช้ชีวิตอย่างเป็นองค์รวม กล่าวคือ คนในชุมชนอยู่รวมกันเป็นพี่น้อง ไม่ใช่แค่กับมนุษย์ด้วยกัน แต่เป็นพี่น้องกับธรรมชาติด้วย

- เปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง เช่น พัฒนาระบบขนส่งมวลชนมากขึ้นแทนการใช้รถยนต์ส่วนตัวมากเกินไป

- ชุมชนต่างๆ ควรเชื่อมโยงกันด้วยความปรองดองและเสมอภาค ไม่ควรมีรัฐชาติ ไม่มีคนรวยคนจน คนไทยควรเห็นว่าชาวเมียนมาร์เป็นพี่เป็นน้อง และเราต้องปกป้องความอยู่ดีมีสุขของคนเมียนมาร์ให้เหมือนกับของเราเอง

ทัศนะแนวขงจื๊อใหม่ โดย ตู เว่ยหมิง (Tu Wei-ming)

ขงจื๊อคือจริยธรรมและคำสอนของนักปรัชญาชาวจีน - ขงจื๊อ หลักการสำคัญคือ มนุษย์ควรใช้ชีวิตให้สอดคล้องกับกฎของสวรรค์และลำดับชั้นทางสังคม (Social Order) มนุษย์ไม่สามารถอยู่ได้หากไม่มีผู้อื่น จึงควรอยู่อย่างพึ่งพาอาศัยกันและเคารพผู้ที่อยู่สูงกว่า เช่น ลูกเคารพพ่อแม่ ประชาชนเคารพผู้ปกครอง ตูเว่ยหมิงได้ปรับและตีความขงจื๊อให้เหมาะกับสังคมสมัยใหม่ไว้ดังนี้

- หลักการพึ่งพาอาศัยกัน กล่าวคือไม่ทำในสิ่งที่เราไม่อยากให้ผู้อื่นทำกับเรา แม้ขงจื๊อจะสอนให้ลูกชายเคารพพ่อ แต่หากพ่อใช้อำนาจรุนแรง ลูกชายก็ไม่อาจสยบยอมได้อีกต่อไป หลักการนี้จึงเป็นเรื่องของการตระหนักรู้ของแต่ละบุคคล แม้ว่าสิ่งสำคัญอยู่ที่ลูกชายควรเคารพเชื่อฟังพ่อ แต่พ่อในฐานะผู้อยู่เหนือกว่าต้องคอยโอบอุ้มและดูแลลูกชาย

- หลักมนุษยธรรม เราต้องช่วยให้ผู้อื่นพัฒนาตนเองได้ ประเทศหนึ่งๆ ควรคำนึงถึงผลประโยชน์ที่เกินขอบเขตของชาติตนด้วย ในฐานะที่เราเป็นส่วนหนึ่งของประชาคมโลก เครื่องมือสำหรับปฏิสัมพันธ์ระหว่างประเทศคือ การเสวนา อย่างไรก็ตาม การเสวนาเป็นกระบวนการที่ซับซ้อน ต้องอาศัยความอดทน เราต้องยอมอีกฝ่าย ยอมรับในคุณค่าที่เขาเชื่อ หากเราเคารพความแตกต่างได้จึงจะเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน

- กระบวนการขงจื๊อนั้นจะต้องมาจากเบื้องล่างขึ้นสู่เบื้องบนเสมอ ชนชั้นนำมีหน้าที่รับผิดชอบความอยู่ดีกินดีของประชาชนและเพราะความสำเร็จของคนเหล่านี้มาจากประชาชน ถ้าประชาชนไม่สนับสนุน เขาก็ไม่อาจอยู่ในตำแหน่งต่อไปได้ สิ่งที่สืบทอดกันมาในประเพณีของขงจื๊อคือ ประชาชนสำคัญที่สุด รัฐสำคัญรองลงมา และจักรพรรดิหรือรัฐบาลสำคัญเป็นอันดับสาม ความชอบธรรมของเบื้องบนมาจากการสนับสนุนของเบื้องล่าง

แนวคิดแบบคานธีแนวใหม่ (Neo-Gandhian)

- ทางเลือกควรมีหลากหลายเพื่อตอบสนองต่อคนที่มีอยู่มากมายหลายล้านคนและมีวิถีชีวิตแตกต่างกันไป
- โลกไม่ควรมีระบบมหาอำนาจที่ครอบงำหรือกดขี่ระบบอื่น รัฐควรลดบทบาทลง และสถาบันต่างๆ ควรทำหน้าที่เป็นตัวกลางคอยควบคุมระเบียบและตรวจสอบการใช้อำนาจในทางที่ผิดเท่านั้น
- รัฐชาติเกิดมาจากแนวคิดของตะวันตก แต่ในหลายพื้นที่ของเอเชียและแอฟริกา ประชาชนไม่ได้มองว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของรัฐชาติใดๆ แต่มองว่าเป็นชุมชน สังคมเอเชียแตกต่างจากตะวันตก ถึงเวลาจะต้องข้ามให้พ้นกระบวนทัศน์แบบเดิมแล้ว
- รัฐควรลดบทบาทของตนเอง ในอดีตบางรัฐยอมให้ชุมชนต่างๆ สวามิภักดิ์ในระดับที่แตกต่างกัน เช่น จักรวรรดิโมกุลเคยปกครองอินเดียเกือบสี่ร้อยปี นานกว่าที่อังกฤษปกครองอินเดียถึงสองเท่า รัฐโมกุลมีอายุยืนยาวขนาดนั้นไม่ใช่เพราะมองตนเองว่าเป็นรัฐชาติ แต่เป็นเพราะคำนึงถึงวัฒนธรรมและระบบอำนาจที่หลากหลายของสังคม รัฐไทยแบบดั้งเดิมก็เป็นตัวอย่างที่ดีของการที่ประชาชนและชุมชนที่แตกต่างกันสามารถผสมกลมกลืนกันในระบบรัฐนอกแบบฉบับได้ เราควรได้เรียนรู้มากกว่านี้จากระบบรัฐดั้งเดิม และหลีกเลี่ยงการรับเอาตำราที่เป็นกลไกเกี่ยวกับรัฐชาตินานาประเภทมาใช้
- พื้นฟูชุมชนและการเมืองในระดับรากหญ้า ขบวนการทางสังคมจะประสบความสำเร็จได้เมื่อเข้าใจประชาชน ทั้งในแง่วัฒนธรรม ประเพณี ความคิดจิตใจ
- เราไม่สามารถแก้ปัญหาทางด้านสังคม การเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรมและนิเวศวิทยาของเราได้โดยไม่พูดถึงวิกฤติทางจิตวิญญาณที่เผชิญมนุษยชาติอยู่ ประชาชนถูกถอนรากถอนโคนจากประเพณีทางจิตวิญญาณและทางศาสนาของตน เกิดวิกฤติของอัตลักษณ์และทำให้คนแยกออกจากศาสนาและจิตวิญญาณมากขึ้นเรื่อยๆ

ความสุขมวลรวมประชาชาติ

ภูฐานตั้งอยู่บนเทือกเขาหิมาลัยระหว่างจีนกับอินเดีย ทิศเหนือและทิศตะวันตกเฉียงเหนือติดกับทิเบต ภูฐานเป็นประเทศเล็กๆ ที่ไม่เคยตกอยู่ใต้อาณานิคมของชาติอื่น มีประชากรราว ๗๕๐,๐๐๐ คน ศาสนาหลักคือพุทธแบบทิเบต รายได้ส่วนใหญ่ของประเทศมาจากการส่งออกไฟฟ้าพลังน้ำให้แก่อินเดีย

คำว่า “ความสุขมวลรวมประชาชาติ” เกิดขึ้นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๕ โดยสมเด็จพระราชาธิบดีจิกมี ซิงเย วังชุก อดีตกษัตริย์รัชกาลที่ ๔ ของภูฐาน ที่เห็นว่าความสุขสำคัญกว่าผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (Gross Domestic Product หรือ GDP) หลังจากจากประเทศเปลี่ยนเป็นระบอบประชาธิปไตยเมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๑ จากวิสัยทัศน์ของรัชกาลที่ ๕ สมเด็จพระราชาธิบดีจิกมี เคเซอร์ นัมเกล วังชุก เพราะเห็นว่า หากให้กษัตริย์ปกครองต่อไป ไม่มีเครื่องรับประกันเลยว่ากษัตริย์จะดีหรือไม่ ประชาชนควรมีสิทธิ์เลือกและเปลี่ยนผู้นำของตนเอง หลังจากเปลี่ยนระบอบการปกครอง ภูฐานก็พยายามพัฒนาแนวคิด GNH ให้ชัดเจนขึ้นและนำมาใช้เป็นนโยบายของประเทศ เน้นกันว่าโดยหลักการของ GNH นั้นดีอยู่แล้ว แต่ขึ้นอยู่กับว่าการนำนโยบายไปปฏิบัติว่าจะทำได้จริงมากน้อยแค่ไหน รัฐบาลเป็นเพียงกลุ่มคนเล็กๆ ประชาชนต่างหากที่จะสร้างการเปลี่ยนแปลงที่ยิ่งใหญ่ได้ ถ้าเพียงแต่ลงมือทำ ไม่ว่าจะอยู่ใต้อาณัติหรือประชาธิปไตย หากประชาชนไม่ลงมือทำก็ไม่มีความหมาย

ภูฐานตระหนักว่า จะนำ GNH ไปปรับใช้ได้ประชาชนต้องเข้าใจและเห็นความสำคัญ และสิ่งที่จะช่วยได้คือการศึกษ จากเสาหลัก ๔ ประการของ GNH อันได้แก่ ธรรมาภิบาล การพัฒนาเศรษฐกิจสังคมอย่างยั่งยืน การอนุรักษ์วัฒนธรรม และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ได้แตกออกไปเป็น ๙ หมวดหมู่ ได้แก่ ธรรมาภิบาล ความหลากหลายและยั่งยืนทางวัฒนธรรม การศึกษา การใช้เวลา สุขภาพกาย สุขภาพใจ คุณภาพชีวิต ความหลากหลายและความยั่งยืนของการศึกษา และพลังชุมชน

การศึกษาถือเป็นเสาหลักของนโยบาย GNH เพราะเป็นสิ่งที่ช่วยเปลี่ยนแปลงความรู้ความเข้าใจของประชาชน ภูฐานจึงเน้นในด้านการพัฒนาหลักสูตรในมหาวิทยาลัยเพื่อให้คนที่จบไปเป็นครูเข้าใจแนวคิด GNH และนำไปปรับสอนได้ รวมถึงพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนทั่วประเทศให้สอดคล้องกับ GNH เช่น การปฏิบัติสมาธิภาวนา เกษตรปลอดสาร พุทธศาสนาในยุคสมัยใหม่ เป็นต้น

แม้ประเทศจะตระหนักถึงความเลวร้ายของการพัฒนาแบบเน้นวัตถุ แต่ภูฐานไม่ใช่สวรรค์ ยังคงมีปัญหาและเรื่องท้าทายเช่นเดียวกับประเทศอื่นๆ ในโลกนี้ ไม่ว่าจะเป็นช่องว่างระหว่างคนจนและคนรวย ปัญหาสุขภาพกายใจ หรือแม้กระทั่งปัญหาคนฆ่าตัวตาย ปัจจุบัน กระแสบริโภคนิยมก็เข้ามาในประเทศมากขึ้น มีลานจอดรถเพิ่มขึ้น มีผู้บาร์ ๑๐๐ กว่าแห่ง ประชาชนจึงต้องเข้มแข็งจากภายในจริงๆ จึงจะสามารถต้านกระแสนี้ได้

ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเพื่อยังชีพ แต่ถึงอย่างนั้นอาหารก็ยังไม่เพียงพอต่อการบริโภคภายในประเทศ ต้องนำเข้าอาหารจากอินเดียประมาณร้อยละ ๘๐ ในขณะที่คนรุ่นใหม่ก็เริ่มย้ายถิ่นฐานมาอยู่ในเมืองใหญ่ นี่จึงยังเป็นความท้าทายของรัฐบาลว่าจะรับมือกับความพึงพอใจในวัฒนธรรมของตนเองและความเชื่อในเรื่องการพัฒนาอย่างยั่งยืนให้คนในประเทศได้อย่างไร เนตินกล่าวว่ สำคัญคือการสร้างความไว้วางใจและลบเลาะความกลัว เพราะประชาธิปไตยยังใหม่สำหรับประเทศ และประชาชนยังไม่เข้าใจอย่างถ่องแท้ นอกจากนี้ รัฐบาลควรส่งเสริมความเท่าเทียมทางเพศมากขึ้น ให้โอกาสผู้หญิงได้เข้ามามีบทบาท รวมถึงลดช่องว่างระหว่างชนชั้นนำกับชนชั้นล่าง